

X. PIUSZ PÁPA
„PASCENDI DOMINICI
GREGIS”

kezdetű enciklikája

A MODERNIZMUS ELLEN

1907. szeptember 8.

X. PIUSZ PÁPA
„PASCENDI DOMINICI GREGIS”
KEZDETŰ ENCIKLIKÁJA
A MODERNIZMUS ELLEN

**X. PIUSZ PÁPA
„PASCENDI DOMINICI
GREGIS”**

kezetű enciklikája

A MODERNIZMUS ELLEN

1907. szeptember 8.

Kapisztrán Szent János Kiadó

Budapest, 2016.

Az enciklika eredetileg az Egyházi Közlöny
(a magyar katolikus papság hivatalos lapja)
1907-es évfolyamában jelent meg, folytatásokban.
Az ott megjelent szöveget szerkesztettük egybe.

Jelen kiadásban a bekezdéseket a Vatikán honlapján
megtalálható angol változatnak megfelelő módon tagoltuk és
számoztuk, a szöveget pedig az aktuális helyesírási
szabályoknak megfelelően felfrissítettük. A régies
szóhasználaton nem változtattunk, csak a helyesíráson és a
vesszőhasználaton.

A szöveg folyamatos gondozás alatt áll.
(Utolsó módosítás: 2023. január 10.) A mindenkori legfrissebb
változat itt érhető el: figyelji.de/a/pascendire

Minden jog fenntartva.
© Kapisztrán Szent János Kiadó, 2016.
kapisztrankiado.hu

ISBN: 978-615-80385-3-9

Tartalomjegyzék

Bevezetés	7
A modernista tévtanok fontossága	8
Első rész: a modernista tanok elemzése	11
1. A bölcselő	11
2. A hívő	21
3. A teológus	28
4. A történelmi és kritikai modernizmus	42
5. A modernista apologéta	49
6. A reformátor	54
Az első rész záradéka: a modernizmus foglalta minden eretnekségnek	55
Második rész: a modernizmus okai	60
Erkölcsei okok: kíváncsiság, kevélység	60
Értelmi okok: járatlanság a skolasztikus bölcseletben	62
A modernizmus terjesztése	62
Harmadik rész: gyógyszerek	67

I. A skolasztikus bölcelet, mint a szent tudományuk alapja	67
II. E szabályok végrehajtása	70
III. A püspökök kötelessége: a könyvek, lapok, gyűlések fölötti őrködés	71
IV. Cenzúra	73
V. Kongresszusok	76
VI. Egyházmegyei megfigyelő tanácsok	76
VII. Háromévenkénti visszatérés	80
Az egyház és a tudományos haladás	80
Kiadói utószó: a modernizmus utóéletéről (1907 – 2016)	82

Bevezetés

AZ ÖSSZES PÁTRIÁRKÁKHOZ, PRÍMÁSOKHOZ, ÉRSEKEKHEZ, PÜSPÖKÖKHÖZ ÉS MÁS ORDINÁRIUSOKHOZ, AKIK BÉKÉBEN ÉS KÖZÖSSÉGBEN VANNAK AZ APOSTOLI SZENTSZÉKKEL.

Tisztelendő Testvérek!

Üdv és apostoli áldás!

1. Abban a küldetésben, mely a mennyből bízott Ránk, hogy legeltessük az Úr nyáját, Jézus Krisztus első kötelességül jelölte ki azt, hogy féltékeny gonddal őrizzük a hit hagyományos letéteményét, a nyelv profán újdonságaival, miként a hamis tudomány ellenmondásaival szemben. Kétségkívül nem volt kor, amelyben erre az éberségre ne lett volna szüksége a keresztény népnek: mert sohasem volt hiány az emberi nem ellenségétől támasztott *hamisan szóló férfiakban*,¹ *hasztalan beszédűek és hittegetőkben*,² *tévelygőkben és tévelyítőkben*.³ De azt is el kell ismerni, hogy az utóbbi időben különösen megnőtt Jézus Krisztus keresztje ellenségeinek a száma, akik merőben új és fölöttébb álnok módon megsemmisíteni iparkodnak az egyház életerejét, sőt ha tudnák, fenekestül fölforgatni Jézus Krisztus országát. Most már nem illik tovább hallgatnunk, ha nem akarunk hűtlennek látszani legszentebb kötelességünk iránt és ha azt nem

---

¹ApCsel 20,30

²Tit 1,10

³2Tim 3,13

akarjuk, hogy azt a jóságot, amellyel eddig éltünk a megjavulás reményében, ne tekintsék feledékenységnak a mi részünkről.

A modernista tévtanok fontossága

2. Ami legkivált sürgeti, hogy haladék nélkül szóljunk, az, hogy ma már a tévelyek mestereit nem a bevallott ellenségek között kell keresnünk. Elrejtőznek – és ez igen élénk félelem és aggodalom oka – magának az egyháznak kebelében és szívében s annál félelmetesebb ellenségek, minél kevésbé nyíltak azok. Mi, Tisztelendő Testvérek, világi katolikusok és – ami meg elszomorítóbb – papok nagy számáról beszélünk, akik az egyház iránti szeretet színe alatt, teljes híjával a komoly filozófiának és teológiának, ellenben a velőkig áthatva a katolikus hit ellenfeleinél fölszedett tévtan mérgével, megvetve minden szerénységet, az egyház megújítóiaként tolják föl magukat, akik zárt falanxokban, merészen támadást intéznek mindaz ellen, ami a legszentebb Jézus Krisztus művében, nem tisztelve saját személyét sem, amelyet szentségtörő vakmerőséggel lealacsonyítanak az egyszerű és tiszta emberségig.

3. Ezek a férfiak csodálkozhatnak azon, hogy mi őket az egyház ellenségei közé sorozzuk. De valami alapon senki sem fog ezen csodálkozni, aki – mellőzve szándékait, amelyekről az ítékezés Istennek van fenntartva – hajlandó megvizsgálni tanaitkat és emezekhez mértén beszéd- és cselekvésmódjukat. Ellenségei az egyháznak, bizonyára azok, és ha azt mondjuk, hogy rosszabb ellenségei nincsenek, nem távolodunk el az igazságtól. Valóban nem kívülről, mint már megjegyeztük, hanem belülről dolgoznak a romlásán: ma a veszély szinte az egyház belsejében és ereiben van: csapásaik annál biztosabbak, minél jobban tudják, hová kell sújtani. Vegyük hozzá, hogy nem az ágakra vagy a

csemetékre tették a fejszét, hanem magára a gyökerre, azaz a hitre és legmélyebb rostjaira. És ha egyszer elvágták a halhatatlan életnek ezt a gyökerét, igyekezni fognak a fertőző mérget beoltani az egész fába: nem lesz a katolikus hitnek egyetlen része sem, mely megmeneküljön kezüktől, egyetlen sem, ahol el ne kövessenek mindent a rombolásra. És amíg ezer meg ezer úton folytatják végzetes szándékukat, nincs semmi olyan alattomos, olyan álnok, mint taktikájuk: összeolvasztva magukban a racionalistát meg a katolikusot, oly rafinált ügyességgel teszik ezt, hogy könnyen megtévesztik a rosszul értesült szellemeket. Különben, vakmerőségüktől elkapatva, nincs az a következmény, amitől meghátrálnának, vagy éppen amit ne védelmeznének hangosan és makacsul. Ezzel jár – s e körülmény igen alkalmas a megtévesztésre – olyan élet, mely csupa tevékenység, különös kitartás és hév minden tanulmányban s oly erkölcsök, melyek általában ajánlhatók szigorúságuk miatt. Végül – és az, úgy látszik, a gyógyulás minden reményét elveszi – tanaik annyira megmételtyezték lelküket, hogy emiatt megvetői lettek minden tekintélynek, türelmetlenek minden fék iránt: hamis lelkiismerettel dolgozva mindent elkövetnek, hogy az igazság iránti tiszta buzgalomnak tulajdonítsák azt, ami egyedül a makacsság és a kevélység munkája. Igaz, mi valamikor azt reméltük, hogy egy napon észre térnek; és ezért Mi először szelíden bántunk velük, mint fiainkkal, majd szigorúan, végül – és igazán nehéz szívvel – nyilvánosan megdorgáltuk őket. Nem ismeretlen előttek, Tisztelendő Testvérek, igyekezeteink meddősége: egy percre meghajtják fejüket, hogy tüstént annál gögösebben emeljék föl. Ó! Hogyha csak róluk volna szó, Mi talán hallgathatnánk: de a katolikus vallás, annak biztonsága forog kockán. Törjük meg hát a csendet, mely immár vétek volna. Itt az idő, hogy le-

tépjük ezeknek az embereknek álarcát és a maguk mivoltában mutassuk meg őket az egész egyháznak.

Felosztás

4. És mivel a modernistáknak – általában így nevezik őket és sok joggal – egyik és valóban igen álnok taktikája az, hogy sohasem fejtik ki tanaikat módszeresen és a maguk egészében, hanem azokat némi tekintetben szétforgácsolják és itt-ott elszórják, ami miatt őket ingatagoknak és határozatlanoknak lehetne ítélni, mikor eszméik éppen ellenkezőleg teljesen megállapodottak s állandók, fontos, hogy itt és mindenekelőtt *bemutassuk magukat e tanokat egy szempont alatt és megmutassuk azt a logikai kapcsolatot, mely azokat egymással összeköti*. Fönntartjuk magunknak azt, hogy azután *megjelöljük a tévelyek okait és előírjuk azon gyógyszereket, melyek alkalmasak a baj megszüntetésére*.

Első rész: a modernista tanok elemzése

5. És hogy rendszeresen járjunk el ebben a valóban bonyolult dologban, mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy a modernisták mindegyike magában mintegy több személyt egyesít és kever össze: tudniillik a bölcslőt, a hívőt, a teológust, a történészt, a kritikust, az apologétát, a reformátort; és fontos e személyeket jól szétválasztani, ha alaposan meg akarjuk ismerni rendszerüket és számot akarunk magunknak adni tanaiknak előfeltételeiről és következményeiről.

1. A bölcslő

Az agnoszticizmus

6. Már most, hogy a bölcslővel kezdjük, a modernisták vallásbölcseletüket arra a tanra építik, amelyet közönségesen *agnoszticizmusnak* nevezünk. Eszerint az emberi ész teljesen a tünemények korlátai között mozog; tünemények alatt értve a tárgyakat, mint jelenségeket, s azt a módot, ahogyan megjelennek – és nincs sem képessége, sem joga arra, hogy túlmenjen azok határán. Nem képes tehát fölemelkedni Istenig, de még arra sem, hogy a látható dolgokból megismerje Isten létezését. Ebből pedig azt vonják le, hogy Isten semmiképpen sem közvetlen tárgya a tudománynak és hogy történeti szempontból – Isten nem tekinthető történeti alanyának. Ilyen előzmények után bárki könnyen megértheti, hogy mivé lesz a *természetes teológia* (*theologia naturalis*), a *hit indokai* (*motiva credibilitatis*), a kül-

ső kinyilatkoztatás (*revelatio externa*). Ezeket ugyanis a modernisták teljesen elmellőzik és átutalják az intellektualizmushoz, ehhez a – mint mondják – nevetséges és elhalt rendszerhez. És egyáltalában nem tartóztatja vissza őket még az sem, hogy az ilyen szörnyű tévedéseket az egyház egészen világosan kárhoztatta. Mert hiszen a vatikáni zsinat határozata szerint:

” Aki azt mondaná, hogy az emberi ész természetes világossága képtelen megismerni bizonyossággal a teremtett dolgok útján az egy és igaz Istent, a mi Teremtőnket és Urunkat, átok alatt legyen.¹ ”

Továbbá:

” Ha valaki azt mondaná, hogy nem lehetséges vagy nincs mód rá, hogy az ember isteni kinyilatkoztatás által kioktattassék az Istenről és az iránta tanúsítandó tiszteletről, átok alatt legyen.² ”

Végül:

” Ha valaki azt mondaná, hogy az isteni kinyilatkoztatás nem lehet hihetővé külső jelek által és így az embereket csakis az egyéni tapasztalás, avagy a magánsugallat van hivatva hitre indítani, átok alatt legyen.³ ”

---

¹De Revel. Can. I.

²Ibid. Can. II.

³De Fide Can. III.

Már most hogy az agnoszticizmustól, mely nem egyéb nemismerésnél, miként térnek át a modernisták a tudományos és történelmi ateizmusra, mely viszont tisztán tagadásból áll; és abból, hogy nem tudják, vajon Isten beavatkozott-e az emberi nem történetébe vagy sem, miféle okoskodással jutnak el arra, hogy megmagyarázzák ugyanezt a történetet Istennek teljes mellőzésével, mint aki abban semmi részt nem vett, értse meg, aki tudja. Annyi tény, hogy egy dolog előttük teljesen meg van állapítva és el van határozva: az, hogy a tudomány, valamint a történelem istentelen legyen és olyan, amelyben Istennek és minden isteni- nek teljes száműzésével nincsen helye másnak, mint a tüneményeknek. Hogy mily következmények folynak ebből a lehetetlen tanból Krisztus legszentebb személyére, életének és halálának titkaira, föltámadására és dicsőséges mennybemenetelére vonatkozólag, azt csakhamar meg fogjuk látni.

Az immanentizmus

7. Az agnoszticizmus azonban a modernisták tanának csak a negatív oldala; a pozitív oldalt az alkotja, amit vitális immanenciának neveznek. Az egyiktől a másikhoz a következő módon mennek át. A vallás, legyen az akár természetes, akár természetfölötti – kell, hogy mint bármely más tény, valamely magyarázatot megengedjen. A természetes teológiának kikapcsolása után a kinyilatkoztatáshoz vezető útnak, a hit indokainak visszautasítása által történt elzárása után, sőt egyáltalában bármiféle külső kinyilatkoztatásnak teljes elvitatása után azonban az *emberen kívül* hiába keresünk magyarázatot. Magában az emberben kell tehát azt keresnünk: és mivel a vallás az életnek valamely formája – teljesen az ember életében kell azt megtalálnunk. Innét folyik tehát a vallási immanenciának elve. Minthogy továbbá bármely vitális jelenségnek – minőnek a vallást is tekintik – el-

ső kiindulópontja valamely szükségletben vagy ösztönszerű érzésben keresendő: a kezdet gyanánt tehát, szorosán az életről lévén szó, a szívnek valamely mozgalmat, azaz *érzelmét* kell fölvenni. Ugyanazért, Isten lévén tárgya a vallásnak, mindebből az következik, hogy a hit, mely a kezdete és alapja bármely vallásnak, valamely benső érzésbe helyezendő, amely az isteni után való szükségérzetből fakad. Minthogy továbbá ez az isteni után való szükségérzet csakis bizonyos és alkalmas körülmények között jelentkezik, nem tartozhatik magától az öntudat keretébe – hanem kezdetben az öntudat alatt rejtőzik, vagyis a modern filozófiától kölcsönzött szóval: a *tudat alattiságban* (*subconscientia*), hol a gyökere továbbra is rejtve marad és megközelíthetetlen. – Azt kérdezheti mármost valaki: miféle úton-módon válik ez a szükségérzet az isteni után, melyet az ember magában észlel – vallássá? Erre a modernisták így felelnek: A tudás és a történet két határvonal között mozog: az egyik külső, t. i. a látható világ, a másik belső, azaz az öntudat. Mihelyt valamelyikhez elérték, nincsen tovább hova menniök, mert a határokon túl már a *megismerhetetlen* van. Ez előtt a megismerhetetlen előtt – legyen az akár az emberen kívül a látható természet rendjén túl, akár magában az emberben a *tudat alattiság* mélyén – az isteni után való szükségérzet a vallásra hajló lélekben – a *fideizmus* tantétele szerint az észnek minden előzetes ítéltetése nélkül – valami sajátos érzést indít föl; és ebből bontakozik az isteni valóság, úgyis mint önmagának belső oka és az embert valamiképpen összeköti Istennel. Ebben az értelemben veszik a modernisták a hitet és ebben keresik a vallás kiinduló pontját.

8. Itt meg nem áll meg bölcséletük, vagy jobban mondva örjöngésük. Ebben az érzelemben találják tehát a hitet; de a hittel együtt és a hitben – amint a hitet értik – a *kinyilatkoztatást* is. És csakugyan ki kívánhat többet a kinyilatkoztatásról?

Avagy nem mondhatjuk kinyilatkoztatásnak vagy a kinyilatkoztatás kezdetének azt a lélekben nyilvánuló vallásos érzést – nem mondhatjuk-e, hogy ebben a vallásos érzésben, habár homályosan, ismét maga Isten nyilatkozik meg a léleknek? Hozzáteszik még azt is, hogy amint Isten egyszerre tárgya és oka a hitnek, azonképpen az a kinyilatkoztatás Istenről szól és Istentől ered, vagyis Isten abban egyszerre kinyilatkoztató és kinyilatkoztatott. Innen származik, Tisztelendő Testvérek, a modernistáknak az a legvisszásabb állítása, hogy bármily vallást, a különféle szempontok szerint, természetesnek vagy természetfölöttinek is lehet mondani. Innen származik az öntudatnak és kinyilatkoztatásnak vegyes jelentése. Innen származik az a törvény, mely a *vallásos öntudatot* egyetemes szabálynak fogja föl, teljesen egyértelműnek a kinyilatkoztatással, amely szabálynak köteles meghódolni mindenki, még a legtöbb egyházi hatalom is, akár tanít, akár az istentiszteletről vagy a fegyelemről rendelkezik.

Következmény: a vallástörténelem kiforgatása

9. Hanem ebben az egész folyamatban, amelyből a modernisták állítása szerint a hit és a kinyilatkoztatás erednek, egy pontot kell legkivált figyelembe venni, azon történelmi és kritikai következtetések miatt, amelyeket belőle levonnak. – Nem kell ugyanis azt hinni, hogy az a *megismerhetetlen*, amelyről beszélnek, pusztán és elszigetelten jelentkezik a hit előtt, hanem ellenkezőleg, szorosan egybefügg egy-egy tüneménnyel, amely, noha a tudomány vagy a történelem területére tartozik, bizonyos módon mégis átlépi ennek határait; ez a jelenség akár természeti tény, mely valami titkot rejt magában, akár valamely ember, akinek jellemét, tetteit és beszédeit látszólag nem lehet összeegyeztetni a történelem közös törvényeivel. És akkor a hit, a tü-

neményhez csatlakozó *megismerhetetlen*-től vonzatva, kiterjed magára az egész tüneményre és azt bizonyos módon áthatja a saját életével. Ebből pedig két dolog következik. Először a tüneménynek valamiféle *átalakulása*, minthogy azt a hit valódi föltételei fölé emeli, hogy így mint anyag alkalmasabb legyen arra a formára, melyet a hit akar ráruházni. Másodsor a tüneménynek valamiféle *eltorzítása* (ha szabad ezt a szót használnunk) s ez onnan származik, hogy a hit, kivonván azt a tér és idő föltételei alól, oly dolgokat tulajdonít neki, amelyekkel valójában nem bír. Ez kivált olyankor történik, mikor a múlt valamely jelenségeiről van szó s annál könnyebben, minél távolibb ez a múlt. Ebből a kettős műveletből a modernisták ismét két törvényt vonnak le, amelyek egy – már az agnoszticizmustól szolgáltatott – harmadik törvényhez járulva alapját adják történelmi bírálatuknak. Egy példa meg fogja világítani tárgyunkat. Vegyük ezt a példát a Krisztus személyéről. Krisztus személyében – mondják – se a tudomány, se a történelem nem találnak egyebet embernél. Ennélfogva az ő történetéből – az agnoszticizmuson alapuló első törvény értelmében – törlendő mindaz, ami isteni jellegű. Továbbá a második törvény értelmében Krisztus történeti személyét *átalakította* a hit: tehát kiküszöbölendő abból mindaz, ami azt a történelmi föltételek fölé emeli. Végül, a harmadik törvény értelmében, ugyancsak Krisztus személyét *eltorzította* a hit: tehát kihagyandók történetéből beszédei, tettei, mindaz egyszóval, ami nem felel meg jellemének, helyzetének, neveltetésének, annak a helynek, ahol s annak a kornak, amelyben élt. Kétségkívül furcsa egy okoskodásmód, pedig ez a modernisták kritikája.

10. A vallásos érzelem tehát, mely a *vitális immanencia* által a tudatalattiság (*subconscientia*) mélyéből fakad, csírája minden vallásnak, aminthogy oka mindannak, ami bármely vallásban valaha volt vagy lesz. Ez az érzelem, kezdetben bár homályos,

szinte alaktalan, fokozatosan fejlődött azon elv titkos befolyása alatt, mely neki létet adott, és együtt az emberi élet fejlődésével, amelynek, mint mondtuk, egyik formája. Így keletkeztek az összes vallások, még a természetfölötti vallások is: mert egyik sem egyéb, mint annak a vallásos érzelemnek kialakulása. És ne gondolja valaki, hogy a katolikus vallással kivételt tesznek: egy színvonalra állítják ezt is a többivel. Mert ez is a Krisztus öntudatában – aki rendkívüli természetű férfiú volt, amilyen nem volt s nem is lesz soha – a *vitális immanencia* elvéből született, nem másképpen. Elámulnak valóban, akik ezt hallják, ilyen merész állítással, ilyen szentségtöréssel szemben! És, Tisztelendő Testvérek, nem csupán a hitetlenek azok, akik ilyen vakmerőségeket hangoztatnak: katolikus férfiak, sőt papok is számosan, akik ezt nyilvánosan tanítják s még azzal dicsekednek, hogy ilyen örültségekkel megreformálják az egyházat. Itt már nem arról a régi tévelyről van szó, mely az emberi természetet mintegy joggal ruházta fel a természetfölötti rendhez. Ez túlhaladott álláspont, mert ma azt tanítják, Krisztusban mint emberben, csakúgy, mint mibennünk, a mi szent vallásunk nem egyéb, mint a természetnek saját és önkéntes gyümölcse. Ennél pedig valóban semmi sem alkalmasabb minden természetfölötti rend eltörlésére. Miért is a Vatikáni zsinat teljes joggal szentesítette a következőket:

Aki azt mondja, hogy az ember isteni segítséggel „ nem emelkedhetik oly ismeretre és oly tökéletességre, melyek meghaladják a természetet, hanem képes és köteles is folytonos fejlődéssel eljutni végre magától minden igaz és minden jó birtokába, átok alatt „ legyen.⁴

---

⁴De Revel. Can. III.

Hogyan keletkeznek a dogmák

11. Mi eddig, Tisztelendő Testvérek, nem láttuk, hogy az értelemnek is helyet adtak volna. Pedig ennek is megvan a maga része, a modernisták tana szerint, a hit tevékenységében. Érdeemes megismernünk, hogyan. Abban az *érzelemben*, amelyről beszéltünk – éppen mivel *érzelem* és nem ismeret – Isten maga jelentkezik az embernek, de még oly zavarosan és homályosan, hogy a hívő alanytól semmiben sem, vagy alig különbözik. Azért szükséges, hogy valami fény világítsa meg ezt az érzelmet, hogy Isten belőle teljesen kiváljon és elkülönödjék. Ez pedig az értelem feladata, amelynek működése gondolkodásban és elemzésben áll s amelynek segítségével az ember a benne támadó életjelenségeket először fajokra osztja, azután szavakkal jelöli. Innen ered a modernistáknak az a közkeletű szólama: a vallásos ember *gondolja el* a hitét. – Az ész tehát segítségre sietvén annak az érzésnek, leereszkedik hozzá, s ott úgy jár el, mint egy festő, aki egy ócska vásznon föltaalja és fölélénkíti a rajz elmosódott vonalait: körülbelül így magyarázza a dolgot a modernisták egyik mestere. Ebben az eljárásban kettős tevékenységet végez az ész: először természetes és önkéntes működéssel, valami egyszerű, közönséges ítéletet mond a tárgyról, másodszor a megfontolás és az elmélyedés szerepe következik, az ész, mint mondják, *átdolgozza gondolatait*, vagyis amit elgondolt, azt kifejezi *másodlagos* ítéletekkel, amelyeket az első egyszerű ítéletből vezetett le, de amelyek határozottabbak és szabatosabbak. Ezek a másodlagos ítéletek, ha végül a legfőbb egyházi tanító hivataltól szentesítették, alkotják a *dogmát*.

12. Tehát így a modernisták tanában eljutottunk a főponthoz: a dogma eredetéhez és a dogma természetéhez. A dogma eredetét ugyanis azokban a *kezdetleges*, egyszerű formulákban kere-

sik, amelyek bizonyos tekintetben szükségesek a hithez; mert a kinyilatkoztatás, hogy igaz legyen, megkívánja Isten tiszta fogalmát az öntudatban. Maga a dogma szerintük tulajdonképpen benne van azokban a *másodlagos* formulákban.

Hogy most természetét felfogjuk, mindenekelőtt azt kell vizsgálni, miféle viszony van a *vallásos formulák* és a lélek *vallásos érzése* közt. Ezt pedig könnyen megérti az, aki szem előtt tartja, hogy a *formuláknak* nincs egyéb célja, mint módot nyújtani a hívőknek arra, hogy számot adjanak maguknak a saját hitükről. Tehát a közvetítő kapcsot alkotják a hívő és hite közt: és pedig a hitre nézve a hit tárgyának csak tökéletlen (*inadæquatæ*) jegyei, köznyelven *jelképek* (*symbola*); a hívőre nézve pusztá *eszközök*.

13. Nincs eszerint semmi ok azt állítani, hogy ezek az abszolút igazságot tartalmazzák: mert mint szimbólumok csak az igazságnak képei, tehát alkalmazkodniuk kell a vallásos érzülethez az emberre való vonatkozásában; mint eszközök, hordozói az igazságnak, s ezért megint csak az emberre alkalmazandók a vallásos érzülethez való vonatkozásában. A vallásos érzület tárgya pedig, amennyiben az *absolutumban* foglaltatik, végtelen sok szempontból tekinthető s ezek közül majd ez, majd amaz érvényesülhet. Hasonlóképpen a hívő ember más és más föltételek közé kerülhet. Tehát azok a vallásos *formulák* is, melyeket dogmának nevezünk, alá vannak vetve ezeknek a viszontagságoknak és így változásoknak vannak kitéve. Így tehát nyitva az út a dogma belső *fejlődéséhez*. Valóban végtelen tömege a téves okoskodásnak, amely minden vallást tönkretesz és eltörül.

A dogmának azonban nemcsak lehet, hanem kell is fejlődnie és változnia: ezt maguk a modernisták merészen hangoztatják és tételeikből nyíltan következik is. Mert tanaik főtételei közt van egy, amelyet a *vitális immanencia* elvéből vezetnek le: a *vallásos formuláknak*, hogy igazán vallásosak legyenek, nem

csupán az értelem üres spekulációi, életrevalóknak kell lenniük, a *vallásos érzelm* életét kell élniük. Ezt nem úgy kell érteni, mintha ezeket a formulákat – kivált ha pusztán imaginatívek – a vallásos érzés számára találták volna ki: mert eredetük, számuk, minőségük vajmi keveset jelent: hanem úgy, hogy azokat a vallásos érzület, szükség esetén némi változtatással, *vitálisan* magához köti. Más szóval szükséges, hogy a *kezdetleges formát* elfogadják és szentesítse a szív; és hogy ugyancsak a szív vezesse azt a munkát, amelyből a *másodlagos* formák képződnek. Ebből következik, hogy e formuláknak, hogy vitálisak legyenek, a hithez és a hívőhöz egyaránt és maradandóan kell alkalmazkodniuk. És ha bármi okból megszűnik ez az alkalmazkodás, e formulák elvesztik ősi jegyeiket és szükségük van a változásra. A dogmatikus formulák ezen ingatag és állhatatlan jellege mellett nem csoda, ha a modernisták azokat oly csekélyre becsülik, sőt nyíltan megvetik, holott másfelől oly buzgón emlegetik és magasztalják a vallásos érzést meg a vallásos életet. Ezért az egyházat is a legmerészebben megrójják, mintha az rossz útra tévedt volna, mintha nem különböztetné meg a formulák külső jelentésétől vallásos és erkölcsi értelmüket és mintha meddő munkával s makacsul ragaszkodva a jelentés nélküli formulákhoz, veszendőbe hagyná menni magát a vallást. – *Vakok és vakvezetők* azok, akik fölfuvalkodva a tudomány gögös nevében, addig mennek dühöngésükben, hogy eltorzítják az örök igazság fogalmát és a vallás eredeti értelmét. Oly rendszert találnak ki,

amelyben az újdonság vak és féktelen szeretetétől **”** elkapatva nem ott keresik az igazságot, ahol biztosan megvan, hanem megvetve a szent és apostoli hagyományokat, más, hívságos, mulandó, ingatag s az egyháztól kárhoztatott tanokat követnek, ame-

lyekre e hiú, önhitt emberek alapítani és fölépíteni
„ akarnák az igazságot.⁵

2. A hívő

Az egyéni tapasztalás, mint a vallási bizonyosság forrása

14. Ilyen, Tisztelendő Testvérek, a modernista mint bölcselő. Ha most áttérve a hívőre, valaki tudni akarja, miben különbözik ez a modernistáknál a bölcselőtől, meg kell jegyeznünk, hogy ám-bár a bölcselő megengedi az *isteni valóságot*, mint a hit tárgyát, ezt a valóságot szerinte nem lehet másutt föltalálni, csak a hívő lelkében, mint érzelmének és érzékletének tárgyát, tehát ez sem lépi át a tünemények határát: hogy aztán az létezik-e ezen érzelmen vagy érzékleten kívül, azt a bölcselő elhallgatja és el is hanyagolja. Viszont a modernista hívőre nézve biztos és kétségtelen, hogy az isteni valóság csakugyan önmagában létezik és egyáltalán nem függ a hívőtől. Ha most megkérdezzük, min alapszik végelemzésben a hívőnek ez a bizonyossága, azt felelik: minden embernek *egyéni tapasztalásán*. Ebben a tételben tehát eltérnek a racionalistáktól, de viszont megegyeznek a protestánsok és pszeudo-misztikusok nézetével. A tárgyat ugyanis így fogják föl: a vallásos érzületben el kell ismerni a szívnek bizonyos intuícióját, amely az embert közvetlen kapcsolatba hozza Isten valóságával s amelyből az ember akkora meggyőződést merít Isten létéről és Istennek az emberben és az emberen kívül végzett működéséről, hogy ez messze fölülmúl minden, a tudományból szerezhető meggyőződést. Azt mondják tehát, hogy ez

---

⁵Gregor. XVI. Ep. Encycl. *Singulari Nos.* 7. Kal. Iul. 1834.

a tapasztalás igaz és bármely észbeli tapasztalásnál többet ér; s hogy ezt némelyek, mint a racionalisták, tagadják, azzal magyarázzák, hogy azok nem hajlandók azon erkölcsi feltételeket elfogadni, amelyek szükségesek a tapasztalás megszerzésére. E szerint ez a *tapasztalás*, amennyiben azt valaki követi, alkotja tulajdonképpen és igazán a hívőt.

Milyen messze jutottunk ezzel a katolikus tanítástól! Láttuk már, miként ítélte el a vatikáni zsinat az ily fajta magyarázatokat. Ha ezt megengedjük, a már említett többi tévvellyel együtt nyitva az út az ateizmushoz, amint majd alább kifejtjük. E helyütt elég lesz annyit megjegyeznünk, hogy a *tapasztalásról* szóló tan szerint, hozzávéve azt a másik tant a *szimbolizmusról*, bármely vallást, a pogányokét sem véve ki, igaznak kellene elfogadnunk. Mert nem található-e bármely vallásban ilyen tapasztalatok? És többen állítják, hogy tényleg találhatóak. Mi jögon tagadnák meg a modernisták azon tapasztalás igazságát, amelyet az iszlám felmutat s miért foglalnák le az igazi tapasztalatokat csakis a katolikusok számára? Csakugyan nem is tagadják ezt a modernisták, sőt – kik félig bevallottan, kik egészen nyíltan – minden vallást igaznak hirdetnek. Nyilvánvaló, hogy nem érezhetnek másként. Mert szabályaik szerint mi címen lehetne valamely vallást hamisnak nyilvánítani? Bízvást vagy a vallásos érzés hiánya miatt, vagy azért, mert hamis az értelem-től adott formula. Ámde a vallásos érzés mindig egy és ugyanaz, legföljebb olykor tökéletlenebb; ahhoz pedig, hogy az értelem formulája igaz legyen, elég, ha megfelel a vallásos érzésnek és a hívőnek, bármilyen is ennek értelmi fejlettsége. Mindössze egyet ismerhetnek el a modernisták a különféle vallások tusájában: hogy a katolikus vallásban, mert életrevalóbb, több az igazság, meg hogy több jogcíme van a keresztény jelzőre is, mivel jobban megfelel a kereszténység eredetének. Senki sem

találhatja visszásnak, hogy az adott előzményekből e következmények folynak. De azon legjobban lehet megdöbbsenni, hogy vannak katolikus férfiak, mégpedig papok, akikről örömebb⁶ tennénk föl azt, hogy irtóznak ily szörnyűségek⁶től, mégis úgy viselkednek, mintha mindezt teljesen helyeselnék. Mert e tévelyek mestereit úgy földicsérik s oly nyilvános tiszteletben részesítik, hogy bárki könnyen beláthatja, hogy e tiszteletadás nem az embereknek szól, akiknek talán lehetnek valami érdemeik, hanem inkább a tévtanoknak, amelyeket nyíltan vallanak és teljes erejükből törekednek a nép közt terjeszteni.

A vallásos tapasztalás és a hagyomány

15. A tan e fejezetében van még ezenkívül valami, ami egyáltalán ellenkezik a katolikus igazsággal. – Mert ezt a tapasztalásról szóló elvet átviszik arra a *hagyományra* is, amelyet az egyház mindeddig erősített és azt egyenesen megdöntik. A modernisták tudniillik úgy fogják fel a hagyományt, hogy az valamely *eredeti tapasztalásnak* másokkal való közlése, prédikáció által, értelmi formula segélyével. Azért ennek a formulának az úgynevezett reprezentatív erőn kívül bizonyos szuggesztív erőt tulajdonítanak, egyrészt hogy abban, aki hisz, fölélesszék az esetleg szunnyadó vallásos érzést és följújítsák a valamikor megszerzett tapasztalást; másfelől hogy azokban, akik még nem hisznek, először keltsék föl a vallásos érzést és tapasztaláshoz juttassák őket, így pedig a vallásos tapasztalást széltében terjesztik a nép között, nem csupán a most élők közt prédikáció által, hanem az utódok közt is, mind könyvek útján, mind szóbeli ismétlés útján egyiktől a másikhoz. A tapasztalásnak ez a közlése pedig olykor gyökeret ver és él; olykor meg hirtelen elsorvad és meghal. Ám

---

⁶szívesebben (– a kiadó)

a modernistáknak az életrevalóság az igazságnak bizonyítéka, mert számukra igazság és élet cserefogalmak. Amiből most már szabad azt következtetni, hogy ahány vallás van, az mind igaz, mert különben nem élnének.

A tudomány számúzi a hitet

16. E levezetések után, Tisztelendő Testvérek, több mint elég adatunk van helyes fogalmat alkotni arról, milyen viszonyt állapítanak meg a modernisták hit és tudomány között, amely tudománynak neve alatt ők a történelmet is értik. – Még pedig első helyen meg kell jegyezni, hogy az egyiknek tárgya teljesen kívül áll a másiknak tárgyán és el van attól választva. A hit ugyanis egyedül azzal foglalkozik, amiről a tudomány bevallja, hogy számára *megismerhetetlen*. Itt eltér mind a kettőnek feladata: a tudomány a tünemények közt mozog, ahol nincs semmi helye a hitnek; viszont a hit az isteniek közt mozog, amelyekről a tudomány semmit sem tud. Mindebből végül levonják, hogy a hit és a tudomány között soha sem lehet összeütközés: ha ugyanis mind-egyik a maga területén marad, egyik sem ütközhetik a másikba és nem is lehet ellenmondás közöttük. – Ha pedig némelyek ez ellen felhoznák, hogy vannak a látható természetben dolgok, melyek egyúttal a hithez is tartoznak, mint pl. Krisztus emberi élete – tagadni fogják. Mert – bár ezek tényleg a tüneményekhez számíthatnak – őszertük mégis, amennyiben a hitnek élete hatja át őket és a hit, a főntebb vázolt módon, át- és elváltoztatja őket – elszakíthatnak a látható világtól és átvitetnek az isteni dolgok rendjébe. És így arra a további kérdésre: vajon Krisztus valóságos csodákat művelt-e és igazán megjövendölte-e a történendőket, csakugyan fölámadt-e és fölment-e a mennybe – az agnosztikus tudomány elutasítólag, a hit igenlően felel: de azért semmiféle összeütközés nincsen a kettő között. Az egyik

ugyanis, mint filozófus tagad, aki filozófusokhoz beszél és aki Krisztust egyedül történeti valósága szerint veszi tekintetbe; a másik pedig mint hívő mond igent, aki a hívőkhöz szól és Krisztus életét úgy látja, amint az fölelevenedik a hitben és a hit által.

A hit a tudomány rabszolgája

17. Nagyon csalódnék azonban az, aki mindezek után úgy gondolna vélekedhetni, hogy a hit és a tudomány semmiféle szempontból sincsenek egymásnak alárendelve. A tudományt illetőleg ugyan helyesen és megfelelően vélekednék: nem így azonban a hitről, melyről nem is egy, hanem háromféle szempontból mondható, hogy alá van vetve a tudománynak. Először ugyanis nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy bármely vallási tényből, ha elvonják az isteni valóságot és a hívőnek róla való tapasztalatát, mindaz, ami megmarad, de különösen a *vallási formulák*, a jelenségek körén túl semmiképpen sem léphet és ennél fogva a tudomány alá tartozik. A hívő ugyan, ha akar, túlmehet a világon; amíg azonban a világon belül marad, a tudománynak és a történelemnek törvényeit, ellenőrzését, ítéleteit ki nem kerülheti, akár tetszik neki, akár nem. Azonkívül, bár az mondatott, hogy Isten egyedül a hitnek tárgya, ez az isteni valóságról értendő, nem pedig Istennek eszméjéről. Ez utóbbi ugyanis már a tudomány alá tartozik, mely – legalább amikor, mint mondják, logikus rend szerint történik a bölcselkedés – érinti mindazt, ami abszolút és eszmebeli. Minél fogva a bölcsélet vagy a tudomány jogot formál Isten eszméjének megállapítására, fejlődésének irányítására és – amennyiben valami idegen elem hatolna bele – helyesbítésére. Innét ered a modernisták ama kijelentése, hogy a vallási fejlődést össze kell egyeztetni az erkölcsi és értelmi fejlődéssel; azaz – egyik mesterük szerint – alá kell rendelni ezeknek. Mindehhez hozzáveendő végül, hogy az ember

nem tűri magában a kettősséget s azért a hívőt bizonyos benső szükség készíti arra, hogy a hitet a tudománnyal akként egyeztesse össze, hogy az ne különbözzék attól az általános eszmétől, melyet a tudomány alkot az egész világról. Így jutnak tehát ahhoz, hogy a tudomány teljesen fölszabadul a hit alól, a hit ellenben – bár a tudományon kívül állónak hirdetik – alá van vetve ennek. Mindezek, Tisztelendő Testvérek, merőben ellenkeznek azokkal, amiket elődünk, IX. Piusz tanított,⁷ mondván:

A bölcsélet föladata a vallásra tartozó dolgokban nem uralkodni, hanem szolgálni, nem előírni, hogy mit kell hinni, hanem értelmes engedelmességgel elfogadni azt, nem kutatni Isten titkainak mélységét, hanem azt áhítattal és alázattal tisztelni.

A modernisták azonban teljesen megfordítják a dolgot; s azért alkalmazni lehet rájuk azt, amit egy másik elődünk, IX. Gergely írt⁸ némely korabeli teológusról:

Némelyek közületek a hiúság szellemétől tömlő módjára fölfuvalkodva az Atyák által vont határokat profán újításokkal kitolni törekszenek; az égi tudománynak ismeretét... a racionalisták bölcséleti tanítása felé hajlítani éspedig nem a hallgatóknak valamelyes előmenetelére, hanem a tudomány fitogtatására. Ők különféle, jött-ment tanításoktól félrevezetve az elejét teszik a végére és a királynőt a cseléd szolgálatára kényszerítik.

⁷Brev. ad Ep. Wratislav. 15. Jun. 1857.

⁸Ep. ad Magistros theol. Paris. non Iul. 1223.

18. Még nyilvánvalóbbá teszi mindezt a modernisták magatartása, mely teljesen megegyezik tanításaikkal. Sok ellentétes dolgot írnak és mondanak ugyanis úgy, hogy könnyen azt vélhetne az ember, hogy ingatagok és bizonytalanok. Holott mindez megfontoltan és meggondoltan történik; abból a véleményből kifolyólag tudniillik, melyet a hitnek és a tudománynak kölcsönös elválasztottságáról ápolnak. Innét van, hogy könyvekben majd olyanokra bukkanunk, amiket a katolikus mindenképpen helyesel, majd – más lapra fordítva – olyanokat találunk, amik a racionalista szája íze szerint vannak. Innét van, hogy amikor történelmet írnak, Krisztus istenségéről még csak említést sem tesznek, mikor pedig a templomokban prédikálnak, ezt a legállhatatosabban hirdetik. Mint történetírók a zsinatokra s az Atyákra ügyet sem vetnek; mint vallástanítók ellenben tisztelettel hivatkoznak azokra. Így választják el a teológiai és lelkipásztori írásmagyarázatot a tudományostól és történelmitől. Hasonlóképpen – annak az elvnek alapján, hogy a tudomány semmiképpen sem függ a hittől – mikor bölcseletet, történelmet, kritikát művelnek, nem áttalnak Luther nyomdokaiba lépve⁹ a katolikus tanítók, a szentatyák, az egyetemes zsinatok, az egyházi tanítóhivatal iránt mindenképpen megvetést tanúsítani ha pedig ezért megfeddetnek, arról panaszkodnak, hogy megfosztják őket szabadságuktól. Azt hirdetvén végül, hogy a hitet alá kell vetni a tudománynak, nem egyszer nyíltan megvádolják az egyházat, hogy a legmakacsabbul vonakodik dogmáit alávetni a bölcseleti véleményeknek s alkalmazkodni hozzájuk; ők maguk

---

⁹Prop 29. damn. a Leone X., Bull. *Exurge Domine*, 16. Maii 1520. *Via nobis facta est enervandi auctoritatem Conciliorum, et libere contra dicendi eorum gestis, et iudicandi eorum, decreta et confidenter confitenti quidquid verum videtur, sive probatum fuerit, sive reprobatum a quocunque Concilio.*

pedig azon vannak, hogy a félrelökött régi teológia helyett újat állítsanak be, amely megfelel a filozófusok csapongásainak.

3. A teológus

A két főelv: immanencia és szimbolizmus

19. Most már, Tisztelendő Testvérek, eljutottunk ahhoz, hogy teológiai szempontból tekintsük a modernistákat. Ez bonyolult munka, de rövidesen kell végezni vele. Arról van szó ugyanis, hogy a hitet kibékítsék a tudománnyal, mégpedig úgy, hogy az egyiket alá vessék a másiknak. E tekintetben a modernista teológus ugyanazon elveket követi, amelyeket a bölcselelnél láttunk s azokat a hívőre alkalmazza: tudniillik az *immanencia* és *szimbolizmus* elveit. Így pedig a dolog vajmi egyszerű. A filozófus azt mondja, hogy *a hit elve immanens*; ehhez a hívő hozzáadja, hogy *ez az elv Isten*, ebből a teológus azt következteti, hogy *Isten tehát immanens az emberben*. Íme a *teológiai immanencia*. Hasonlóképp: a filozófus úgy van meggyőződve, hogy *a hit tárgyának képzetei csak szimbolikusak*; szintúgy a hívő meg van győződve, hogy *a hit tárgya Isten mint magánvaló (in se)*, ezt tehát a teológus így foglalja össze: *az isteni valóság képzetei szimbolikusak*. Íme a *teológiai szimbolizmus*. Ezek valóban igen nagy tévelyek s hogy mindkettő mily veszélyes, a következőkből ki fog derülni. Mert, hogy a szimbolizmussal kezdjük, miután a szimbólumok a tárgyra vonatkoztatva *szimbólumok* és a hívőre vonatkoztatva *eszközök*, óvakodják – mondják – a hívő attól, hogy kelleténél jobban ragaszkodjék a formulához, mint olyanhoz, hanem azt csakis annyiban használja föl, amennyiben az abszolút igazsághoz csatlakozik, amelyet az a formula egyaránt fedez és leleplez és kifejezni törekszik, anélkül, hogy valaha utolérné. Hoz-

záteszik még, hogy e formulákat a hívó csak addig alkalmazza, amíg segítik őt, mert az ő előnyére, nem pedig terhére adatnak: nem érintve természetesen azt a tiszteletet, mely társadalmi szempontból megilleti e formulákat, amelyeket a nyilvános tanítóhivatal a köztudat kifejezésére alkalmasaknak ítélt s amíg ugyanezen tanítóhivatal nem hoz más ítéletet. – Hogy pedig az *immanenciáról* miként vélekednek voltaképpen a modernisták, azt nehéz kimutatni; mert véleményük nem egyezik meg. Vannak, akik abban keresik, hogy Isten mint tevékenység az ember lelkében van, inkább mint maga az ember; ami helyesen felfogva nem kifogásolható. Mások abban keresik, hogy Istennek mint első oknak tevékenysége egy a természetnek, mint második oknak tevékenységével; ami voltaképpen eltörli a természetfölötti rendet. Mások végül úgy magyarázzák, hogy panteista felfogás gyanúját vonják magukra; ez pedig szorosabban egybefügg többi tanaikkal.

20. Az *immanencia* ezen elvéhez csatlakozik egy másik, amelyet az *isteni permanencia* elvének nevezhetünk: e kettő egymástól csak annyira különbözik, mint az egyéni tapasztalás a hagyománytól közvetített tapasztalástól. Egy példa megvilágítja a tárgyat s vegyük ezt a példát az egyházzól meg a szentségekről. Távolról sem kell hinni – mondják – hogy az egyházat meg a szentségeket maga Krisztus alapította. Ezt tiltja az agnoszticizmus, amely Krisztusban nem lát mást, csak embert, akinek valóságos tudata – csakúgy, mint más emberé – lassanként alakult ki; tiltja az immanencia törvénye, amely megveti az úgynevezett külső befolyásokat; hasonlóképp tiltja az evolúció törvénye, amely a csíra fejlődéséhez időt követel és egymásutáni föltételek bizonyos sorát; tiltja végül a történelem, amely kimutatja, hogy valójában ilyen volt a dolgok menete. Ám azért fönn kell tartani, hogy az egyházat meg a szentségeket *közvetve* Krisztus

alapította. De hogyan? Azt állítják, hogy minden kereszténynek öntudata valahogyan bennfoglaltatott a Krisztus öntudatában, miként a magban a növény. Minthogy pedig a rügy a mag életét éli, azt kell mondani, hogy minden keresztény a Krisztus életét éli. Ám a Krisztus élete a hit szerint isteni: tehát ilyen a keresztények élete is. Ha pedig ez az élet, az idők folyamán létet adott az egyháznak és a szentségeknek, teljes joggal mondhatjuk, hogy ez az eredet Krisztustól indul ki és isteni. Ugyanígy bizonyítják a szent iratok és a dogmák isteni jellegét is. – Ezzel körülbelül letárgyaltuk a modernisták teológiáját. Valóban csekély anyag; de bőséges annak, aki azt vallja, hogy mindig követni kell a tudományt, akármit tanítson is. – Bárki könnyen átláthatja a mondottak alkalmazását a felsorolandó pontokra:

Mivé lesznek a dogmák és a szentségek

21. A hit eredetéről s annak természetéről beszéltünk eddig. És mivel a hitnek több hajtása van, jelesül az egyház, a dogma, a szent dolgok és a vallások, az úgynevezett szent könyvek: meg kell vizsgálnunk azt is, hogy ezekről mit tanítanak a modernisták. Hogy pedig a dogmával kezdjük, már fentebb jeleztük, hogy mi ennek eredete és természete. A dogma valamely ösztönből vagy szükségletből keletkezik, melynek hatása alatt a hívő átdolgozza gondolatait, hogy jobban megvilágíttassék mind a saját, mind a mások öntudata. Ez a munka az ész elsődleges formulájának indokolásában és tökéletesítésében áll, nem magában véve logikai magyarázat szerint, hanem a körülményekhez képest, vagy amint kevésbé szabatosan mondják: *vitálishan*. Így történik, hogy a formula körül – mint már jeleztük – lassanként bizonyos *másodlagos* formulák keletkeznek, amelyek később egy testté vagy egy tanrendszerre alakulva és a nyilvános tanítóhivataltól, mint a köztudatnak megfelelők, szentesít-

tette, dogmának neveztetnek. Ettől jól meg kell különböztetni a teológusok értelmezéseit, amelyek, noha nem élik a dogma életét, nem egyáltalán haszontalanok ugyan, egyrészt a vallás és tudomány összehasonlítása és ellenmondásaik megszüntetése, másrészt magának a vallásnak behatóbb megvilágítása és megvédelmzése szempontjából, s talán az a hasznuk is lehet, hogy anyagot nyújtanak egy leendő dogmához. A szent dolgok tiszteletéről nem kellene sokat beszélni, a nem esnének a szentségek is e név alá, mert e téren tévednek legnagyobbat a modernisták. Azt állítják, hogy a kultusz kettős ösztönből avagy szükségletből ered: mert az ő rendszerük – mint láttuk – mindent belső ösztönből avagy szükségletből származónak tanít. Az első szükséglet itt az, hogy valami érzéki kifejezést adjanak a vallásnak; a másik, hogy a vallást terjesszék, mi teljesen lehetetlen valamely érzéki forma és megszentelő aktusok nélkül, amelyeket szentségeknek nevezünk. A szentségek pedig a modernisták számára merő szimbólumok, azaz jelképek, noha nem erő híján. Hogy ezt az erőt jelezzék, bizonyos szavakhoz hasonlítják őket, amelyeket szerencséseknak mondanak, mert van erejük bizonyos, a lelkekre mély hatással bíró fogalmak terjesztésére. Amint a szavak a fogalmakhoz, úgy aránylanak a szentségek a vallásos érzéshez: ez az egész. Valóban világosabban szólnának, ha azt mondanák, hogy a szentségek csakis a hit táplálására alapítottak. Ezt azonban a tridenti zsinat kárhoztatta:

Ha valaki azt mondaná, hogy ezek a szentségek „
egyedül a hit táplálására alapítottak, átok alatt le-
gyen.¹⁰”

---

¹⁰Sess. VII, *de Sacramentis et genere*, Can. V.

A szent könyvek

22. A szent könyvek természetéről és eredetéről is már előre bocsátottunk valamit. Ezeket – a modernisták fölfogása szerint – találóan úgy lehetne definiálni, mint tapasztalások gyűjteményét, de nem bárkivel, szórványosan esett, hanem rendkívüli és jelentős tapasztalásokét, amelyek előfordulnak minden vallásban. Ezt tanítják a modernisták a mi könyveinkről, mind az ó, mind az új szövetséget illetőleg. De véleményükhöz igen furfangosan ezt csatolják: ámbár a tapasztalás a jelen időre szól, anyagát mégis veheti a múltból vagy a jövőből úgy, hogy tudniillik a hívő emlékezetében *újra átél* múlt dolgokat, mint *jelenvalókat*, vagy jövő dolgokat előrelátás által. És ez a magyarázata annak, miként soroztattak történelmi és apokaliptikus könyvek a szent iratok közé. Ezekben a könyvekben tehát Isten beszél ugyan a hívő által: de mint a modernisták teológiája tanítja – csupán az *immanencia* és a *vitális permanencia* útján. De kérjük, mi lesz akkor az inspirációból? Ez – felelik – semmiben sem vagy legföljebb erősségben különbözik attól az ösztöntől, mely a hívőt hitének szóval és írásban való megvallására bírja. Hasonló jelenséget találunk a költői inspirációban; miért is valaki azt mondta: *Isten uralg¹¹ bennünk s a szívünket lángja hevíti.*¹²

Így kell Istent a szent könyvek inspirációjának is kiindulásául fölfogni. Erről az inspirációról a modernisták még megjegyzik, hogy nincs a szent könyvekben semmi, ami azt nélkülözné. És mikor ezt mondják, inkább hinnénk őket ortodoxoknak, mint más újítókat, akik az inspirációt valamennyire megszorítják, mikor például megtámadják az úgynevezett *hallgatag idé-*

---

¹¹uralkodik (– a kiadó)

¹²Est Deus in nobis; agitante calescimus illo.

zeteket. De ezek üres és képmutató beszédek. Mert ha a bibliát az agnoszticizmus tanai szerint ítéljük meg, vagyis mint emberi művet, emberektől emberek számára írottat – noha a teológusnak jogában áll azt az *immanencia* alapján isteninek hirdetni – mennyire lehet benne az inspirációt megszorítani? A modernisták általában megengedik a szent könyvek inspirációját: ám katolikus értelemben semmilyen sem engednek meg.

Az egyház

23. Bővebb anyagot nyújt a hozzászólásra az, amit a modernisták iskolája az egyházzól elképzelt. Az egyház keletkezését ket-tős szükségletből magyarázzák: egyik bármely hívő szükséglete, kivált azé, aki valamely elsődleges és jelentős tapasztalást szerzett arra, hogy hitét másokkal közölje; a másik szükséglet – miután a hit közös lett többeknél – a *kollektivitás*, vagyis a társadalommá szervezkedésnek, a közös jó megóvásának, gyarapításának, terjesztésének szükséglete. Mi tehát az egyház? A *kollektív öntudatnak*, vagyis egyes öntudatok társulásának gyümölcse, amelyek a *vitális permanencia* alapján – valamelyik első hívőtől függnek, például a katolikusokra nézve Krisztustól. Minden társaságnak szüksége van továbbá egy mérséklő tekintélyre, akinek feladata minden társulati tagot a közös célhoz vezetni és bölcsen megóvni az összetartás elemeit, amelyek egy vallástársulatban a tanítás és a kultusz.

Innen van a katolikus egyháznak hármass tekintélye: *fegyelmi, dogmatikus, istentiszteleti*. – Már ennek a tekintélynek természetete az eredetből vezetendő le; természetéből pedig jogai és kötelességei származtatandók. Az elmúlt századoknak az volt közönséges tévedése, hogy az egyház tekintélye kívülről származik, mégpedig közvetlenül Istentől, miért is joggal tekintették *autokratikusnak*. De ez ma elavult nézet. Amint azt mondjuk,

hogy az egyház az öntudatok kollektivitásából jött létre, azonképpen vitálisan ered a tekintély abból az egyházból. A tekintély tehát, csakúgy, mint az egyház, a vallásos öntudatból származik és azért ettől függ; ha ezt a függést megtagadja, zsarnok lesz belőle. És most olyan korszakban élünk, amikor a szabadságérzet legjavában bontakozik. A polgári államban a népnek köztudata jutott uralomra. Márpedig az öntudat az emberben olyan egységes, akár az élet. Hacsak tehát nem akar az emberek lelkiismeretében belháborút okozni és szítani: az egyházi tekintélynek kötelessége felkarolni a demokratikus formákat, annál is inkább, mert ha ezt nem teszi, összeomlás fenyegeti. Mert valóban örült volna az, aki azt hinné, hogy a szabadságérzetben, amint az ma uralkodik, valaha visszaesés állhatna be. Erőszakkal elfojtva, elzárva csak annál erősebben fog szétáradni, elsöpörve mind az egyházat, mind a vallást. – Ez mind a modernisták okoskodása, akik mind utat-módot igyekeznek keresni az egyház tekintélyének a hívők szabadságával való kiegyeztetésére.

Egyház és állam viszonya

24. De nemcsak a saját falain belül vannak az egyháznak olyan emberei, akikkel barátságos viszonyban kell élnie, hanem vannak kívül is. Mert nemcsak egyedül foglalja el a világot, elfoglalják azt más társaságok is, amelyekkel szükséges érintkeznie és megférnie. Meghatározandó tehát az is, mik az egyház jogai, mik a kötelességei a polgári társaságokkal szemben, meghatározandó pedig csakis magának az egyháznak természetéből, már amint ezt a modernisták nekünk leírták. - E tárgyban ugyanazon szabályokkal élnek, amelyeket föntebb a tudományra meg a hitre vonatkozólag fölsoroltunk. Ott *tárgyakról* volt szó, itt *célról*. Amint tehát a hitet és tudományt *tárgyra nézve* egymástól idegennek láttuk, azonképpen állam és egyház idegenek egymás-

tól kitűzött céljukra nézve: amannak világi, emennek lelki célja van. Máskor csakugyan lehetett beszélni a világi célnak a lelki alárendeléséről; lehetett beszélni *vegyes* kérdésekről, amelyekben az egyház úr és király szerepet játsza, minthogy az egyházat közvetlenül Istentől, mint a természetfölötti rend szerzőjétől alapítódnak fogták föl. De ma már elvetik ezt a fölfogást a bölcselők és a történészek. Az államot tehát el kell választani az egyháztól, csakúgy, mint a katolikust az állampolgártól. Miért is mindegyik katolikusnak, merthogy állampolgár is, joga és kötelessége az egyház tekintélyének elhanyagolásával, óhajainak, tanácsainak, előírásainak mellőzésével, sőt feddéseinek megvetésével arra törekedni, amit az állam hasznára szolgálónak ítél. Az állampolgárnak cselekvésmódját bármely ürügy alatt előírni az egyházi hatalomnak oly visszaélése, amely mindenképpen elvetendő. Ezek az elméletek. Tisztelendő Testvérek, ahonnan mind e tanok folynak, éppen azok, amelyeket elődünk, VI. Pius ünnepélyesen kárhoztatott *Auctorem fidei* című apostoli konstitúciójában.¹³

25. De a modernista iskola nem éri be azzal, hogy el kell választani az államot az egyháztól. Amint a hitet, mint mondják, tüneményszerű elemeinél fogva alá kell rendelni a tudománynak, épp úgy világi ügyekben az egyházat alá kell vetni az államnak. Ezt ugyan még nem mondják ki nyíltan, de következtéseik kapcsán kénytelenek megengedni. Föltéve ugyanis, hogy

---

¹³2. tétel. Eretnekség az a tétel, mely megállapítja, hogy Istentől hatalom adatott az egyháznak azért, hogy a lelkipásztorokkal közöltessék, akik az ő szolgálói a lelkek üdvéért, úgy értve, hogy a hívők közösségétől származzék át a lelkipásztorokra az egyházi hivatal és a kormányzás hatalma. – 3. tétel. Továbbá eretnekség az a tétel, mely megállapítja, hogy a római pápa nem Krisztustól, Szent Péter személyében, hanem az egyháztól kapja a hivatalos hatalmat, amelynél fogva Péter utódának, Krisztus igazi helytartójának és az egész egyház fejének tekintendő az egyetemes egyházban.

világi ügyekben az állam csak egy lehet, ha előfordul az, hogy a hívő, nem elégedve meg a hit belső aktaival, külsőket is akar hozzájuk csatolni – értjük ezalatt a szentségek kiszolgáltatását és fölvetelét – ezeknek szükségképpen az állam hatáskörébe kell tartozni. Mi lesz akkor az egyházi tekintélyből? Ezt, mivel csakis külső aktusokban nyilvánul, úgy, amint van, alá kell vetni az államnak, ezen érvelés kényszere alatt csakugyan sokan a *liberális* protestánsok közül elvetnek minden külső kultuszt, sőt minden külső, vallásos társulatot és a vallást – amint mondják – *egyénivé* törekednek tenni.

Ha a modernisták nyíltan még nem mennek is el ilyen messze, egyelőre azt akarják, hogy az egyház önként hajoljon meg követelésüknek és alkalmazkodjék a polgári formákhoz. Ez vonatkozik a *fegyelmi* tekintélyre. Mert sokkal gonoszabb és ártalmasabb nézetek azok, amelyeket a *tanítói* és *dogmatikus* hatalomról hangoztatnak. Az egyház tanítóhivatalát ugyanis így magyarázzák. Egy vallásos társulat sohasem alkothat igazi egységet, hacsak nem egy a tagok öntudata és nem egy az a formula, amellyel élnek. Ez a kettős egység azonban mintegy közös elmét követel, amelynek föladata megtalálni és meghatározni azt a formulát, mely legjobban megfelel a köztudatnak; és ennek az elmének legyen elég tekintélye is arra, hogy elfogadtassa a közösséggel a megállapított formulát.

A formulát kiválasztó elmének s az azt előíró hatalomnak ebben az összeköttetésében s mintegy fúziójában keresik a modernisták az egyházi tanítóhivatal fogalmát. Minthogy tehát a tanítóhivatal végelemzésben az egyes öntudatokból születik és nyilvános tisztet tölt be ezen öntudatok javára, ebből szükségképpen következik, hogy az ezektől az öntudatoktól függ és ennélfogva népszerű formákat kell fölkarolnia. Miért is megtiltani az egyes emberek öntudatának azt, hogy nyíltan, őszintén meg-

vallják átérzett szükségleteiket, elállni a kritika útját, amelyen a dogma a szükségképpen fejlődéshez juthat, ez nem a közjó-ra szánt hatalommal való élés, hanem visszaélés vele. Hasonlóképpen az ezen hatalommal való élésben is bizonyos módszer és mérséklet alkalmazandó. Valamely könyvet, a szerző tudtán kívül, megbélyegezni és eltiltani, minden magyarázat, minden megvitatás engedélyezése nélkül, már a zsarnoksággal határos eljárás. Azért itt is találni kell valami középutat, hogy mind a tekintélynek, mind a szabadságnak jogai épségben maradjanak. Addig is a katolikus úgy viselkedjek, hogy nyíltan vallja meg a tekintély iránti legnagyobb tiszteletet, ám azért ne szűnjék meg tehetsége szerint munkálkodni. Általában pedig ezt írják elő az egyházra nézve: minthogy az egyházi hatalomnak végcélja egyedül a lelkiekben van, mellőzni kell minden külső cícomát, ami ezt a hatalmat pompázva ékesíti a nézők szemében. Itt teljesen figyelmen kívül hagyják azt, hogy a vallás, noha a lelkekre tartozik, nem áll meg kizárólag a lelkieknél; és hogy a hatalomnak adott tisztesség Krisztusra, az alapítóra száll vissza.

A rendszer lényege: az evolúció

26. Hogy most már a hitről s annak különféle hajtásairól szóló egész anyagot kimerítsük, hátra van, Tisztelendő Testvérek, hogy legvégül meghallgassuk a modernistáknak e kettő magyarázatára vonatkozó szabályait. Itt az általános elv ez: a vallásban, amíg él, semmi sem változhatatlan, tehát változtatandó. Innen mennek át ahhoz, ami tanuknak mintegy főpontja, tudniillik az *evolúcióhoz*. A dogma tehát, az egyház, a szent dolgok kultusza, a tőlünk szentekként tisztelt könyvek, sőt maga a hit is – hacsak nem akarjuk, hogy kihaljanak – kötelesek engedelmeskedni az evolúció törvényének, és ezen nem is csodálkozhatunk, ha szem előtt tartjuk azt, hogy mit tanítanak ezekről egyes mo-

dernisták. Fölvéve tehát a fejlődés törvényét, a fejlődési folyamatot a modernistáknál így találjuk leírva. Kezdjük a hittel. A hitnek – mondják – elsődleges formája rudimentáris¹⁴ és közös volt minden embernél, merthogy az magából az emberek természetéből és életéből keletkezett. A vitális evolúció hozott be haladást; mégpedig nem a külső, járulékos formák újdonságával, hanem a vallásos érzésnek hovatovább az öntudatba való jutásával. Kétféle úton ment pedig végbe ez a haladás: először *negative*, minden idegen – értsd: családi és nemzeti – elemnek kiküszöbölésével; azután *positive*, az intellektív és morális ember tökéletesítésével, ahonnan az isteninek fogalma bővebben és világosabban s a *vallásos érzés* finomabban került ki. A hit haladása pedig ugyanazon okoknak tulajdonítandó, mint amelyek főntebb fölhozattak a hit eredetének magyarázatára.

Ezekhez azonban hozzá kell venni némely rendkívüli embereket, akiket mi prófétáknak nevezünk s akiknek legkiválóbbja volt Krisztus; egyrészt mivel életükben és beszédeikben volt valami titokzatos, amit a hit az istenségnek tulajdonított, másrészt mivel új, addig nem ismert *tapasztalatokkal* bírtak, amelyek megfeleltek a saját koruk vallásos szükségleteinek. A dogma haladása pedig leginkább abból származik, hogy a hitnek akadályokat kell leküzdeni, ellenségeket legyőzni, ellenmondásokat elhárítani. Vegyük hozzá ehhez az örökös törekvést annak mélyebb átbúvárlására, amit a hit titkai tartalmaznak. Hogy más példákat mellőzzünk, ez történt Krisztussal, akiben az az isteni jelleg, amelyet a hit megengedett, lépésenként s fokozatosan addig nőtt, hogy őt végül Istennek tekintették. A kultusz fejlődésének főtényezője az a szükséglet, hogy a népek erkölcsihez és hagyományaihoz alkalmazkodják, meg az, hogy fölhasználja azt a hatást, amelyet bizonyos cselekvések a megszokás folytán

---

¹⁴kezdetleges, elemi, alapvető (– a kiadó)

nyertek. Végül az egyházra nézve a fejlődés oka abban keresendő, hogy szüksége van összhangban állni a történelmi föltételekkel és a polgári kormányoknak nyilvánosan felöltött formáival. Így beszélnek a modernisták az egyes pontokról. Mielőtt tovább mennénk, óhajtánánk, hogy jól jegyeztessék meg ez a *szükségképpeniségről* vagy (mint általában nevezik) *szükségletekről* szóló tan; mert – mindazon kívül, amit már láttunk – ez mintegy az alapja, a talpköve annak a hírhedt módszernek, amelyet történelminek neveznek.

27. A fejlődés tanában, amelynél most állunk, megjegyzendő még az, hogy ámbár a szükségképpeniség vagy a szükségletek a fejlődésre sarkalnak, a pusztán ezekkel létrejött fejlődés, könnyen áthágván a hagyomány határait, következőleg elszakadván az elsődleges vitális elvtől, inkább a romlásra mint a haladásra vezetne. Ezért, jobban követve a modernisták esze járását, azt mondhatjuk, hogy a fejlődés két erő összeütközéséből jó létre, melyeknek egyike a haladás felé vezet, másika a konzervativizmushoz húz vissza. A konzervatív erő az egyházban él és a hagyományban foglaltatik. Ezt pedig képviseli a vallásos tekintély, mind jogszerűen, mert a tekintély természetével jár a hagyomány óvása; mind tényleg, mivel a tekintély, távol állván az élet változásaitól, a haladásra ösztönző indítékoktól nem, vagy alig sürgettetik. Ezzel szemben a haladásra buzdító és a belső szükségleteknek megfelelő erő az egyesek öntudatában rejlik és lüktet, kivált azokéban, akik – mint mondják – közelebről és mélyebben érintkeznek az étellel. Íme, Tisztelendő Testvérek, látjuk immár, mint ütögeti fel a fejét az a végzetes tan, amely a laikus férfiakat mint a haladás elemeit tolja be az egyházba. – E két erőnek: a konzervatívnak meg a haladásra vágyónak bizonyos megegyezéséből és szövetségéből – értve e szövetséget a tekintély és az egyesek öntudata közt – keletkeznek a haladás és

a változások. Mert az egyesek öntudata, vagy némely egyének öntudata a kollektív tudatra hat, emez pedig a tekintély viselőire, s őket arra kényszeríti, hogy egyezményekben bocsátkozzanak, és az egyezményhez ragaszkodjanak is.

Ebből nyilván meg lehet érteni, miért csodálkoznak úgy a modernisták, ha feddést vagy büntetést kapnak. Amit nekik bűnül tudnak be, azt ők vallásos kötelemük teljesítésének vélik. Az öntudatok szükségleteit senki jobban nem ismeri, mint ők, azért, mert azokhoz közelebb állanak, mint az egyházi tekintély. Ezeket a szükségleteket tehát mind úgyszólván magukban gyűjtik össze, miért is a nyilvános szólás és írás kötelezettsége hárul rájuk. Gáncsolja őket, ha akarja, a tekintély: ők lelkiismeretbeli köteleiséget teljesítenek s belső tapasztalásuk azt mondja, hogy nem szemrehányás, hanem dicséret jár nekik. Mindenesetre tudják azt ők is, hogy a haladás nem jöhet létre ütközetek nélkül s hogy az ütközet nincs áldozatok nélkül: legyenek tehát ők az áldozatok, miként a próféták és Krisztus. A tekintélyre nem haragusznak azért, amiért rosszul bánik velük, mert annak is megengedik, hogy a maga részéről teljesítse köteleességét. Csupán amiatt panaszkodnak, hogy meg sem hallgatják őket, mivel így a szellemek haladása késleltetik; de bizonyosan ütni fog az óra, mikor meg kell szakítani a halogatást, mert a fejlődés törvényeit lehet korlátozni, de teljesen összetörni nem lehet. Tehát tovább haladnak a megkezdett úton; tovább haladnak, ha mindjárt vándoltan és kárhóztatva is: hihetetlen merészségüket színlelt alázat leplével fedezvén. Nyakukat ugyan színből meghajtják; ám kezük és lelkük annál vakmerőbben követi terveiket. Ezzel pedig akaratosan és eszélyesen járnak el, mert egyrészt azt tartják, hogy a tekintélyt ingerelni kell, nem megdönteni; másrészt mivel szükségük van arra, hogy az egyház falain belül maradjanak, hogy a kollektív öntudatot lassanként átalakítsák; de mikor ezt

mondják, nem merik maguknak bevallani, hogy az a kollektív tudat eltér az övéktől és így semmi joguk sincsen arra, hogy ennek tolmácsaiként tolják fel magukat.

28. Tehát, Tisztelendő Testvérek, a modernista írók és bajnokok szerint nem szabad az egyházban semmi állandónak, semmi változhatatlannak lenni. E nézet terén nincsenek elődök híján; azokat értjük itt, akikről IX. Pius, a mi elődünk, már megírta:

Ezek, az isteni kinyilatkoztatásnak ellenségei, fölmagasztalva az emberi haladást, azt vakmerő és szentségtörő merészséggel be akarják vinni a katolikus vallásba is; úgy, mintha ez a vallás nem Isten, hanem emberek műve volna, vagy valamely bölcséleti találmány, amelyet emberi eszközökkel lehet tökéletesíteni.¹⁵

A kinyilatkoztatásról, kiváltképpen meg a dogmáról semmi új sincs a modernisták tanában, hanem ez ugyanaz, amelyet elítélve találunk IX. Piusz Syllabusában ilyen fogalmazásban:

Az isteni kinyilatkoztatás tökéletlen és azért folytonos és végtelen haladásnak van alávetve, amely megfelelő legyen az emberi szellem haladásának;¹⁶

és ünnepélyesebben a Vatikáni zsinatban ezen szavakkal:

Mert a hit tanítása, amelyet Isten kinyilatkoztatott, nem úgy adatott az emberi elméknek, mint valamely bölcséleti találmány, tehát mint tökéletesítésre szoruló: hanem mint Krisztus jegyesének átadott

¹⁵Encycl. *Qui pluribus*. 9. Nov. 1846.

¹⁶Syll. Prop. 5.

isteni hagyaték, amely hűségesen megőrzendő és csalhatatlanul hirdetendő. Ezért a szent dogmáknak örökké megtartandó az az értelme, amelyet egyszer hirdetett az anyaszentegyház, és sohasem szabad eltérni ettől az értelemről magasabb értelmiségnek örve és neve alatt.¹⁷

Ezzel valóban a mi fogalmainknak – még a hitre vonatkozó fogalmainknak is – magyarázata nem hogy megakadályoztatnék, hanem éppen elősegítették és előrevitették. Miért is nevezett Vatikáni zsinat így folytatja:

Növekedjék tehát, és sokban és erősen haladjon mind egyeseknek, mind mindenkinek, mind egy embernek, mind az egész egyháznak a korok és századok fokával értelme, tudománya, bölcsessége; csakhogy a maga nemében, tudniillik ugyanazon dogmában, ugyanazon értelemben, ugyanazon ítéletben.¹⁸

4. A történelmi és kritikai modernizmus

29. Miután a modernizmus követői közt tanulmányoztuk a bölcselőt, a hívőt, a teológust, hátra van már most, hogy hasonlóképp a történészt, kritikust, apologétát és a reformátort is szemügyre vegyük.

---

¹⁷Const. *Dei Filius*. Cap. IV.

¹⁸Loc. cit.

A történelem önkényes kiforgatása

30. Azok a modernisták, akik történelmi tanulmányokkal foglalkoznak, úgy látszik, nagyon félnek attól, hogy filozófusoknak tekintessenek; sőt megvallják, hogy a filozófiában teljesen járatlanok. Pedig ez csupa ravaszság: nehogy tudniillik valaki őket filozófiai előítéletekkel gyanúsítsa meg s azzal, hogy ezért nem elég *objektívek*, amint mondják. Ám azért történelmükből vagy kritikájukból merő filozófia beszél; akármit hoznak fel, az mind egyenes következtetéssel folyik filozófiai elveikből. Ezt a vizsgáló könnyen megláthatja. A történészek vagy kritikusok első három szabálya – amint mondtuk – azonos azokkal az elvekkel, amelyeket föntebb idéztünk a filozófusokból: tudniillik az *agnoszticizmus*, a dolgoknak a hit által való *átalakításáról* szóló elmélet, meg az a harmadik, amelyet mi *eltorzításnak* neveztünk. Most jelöljük ki mindegyiknek következményét. Az *agnoszticizmus* szerint a történelem – csak úgy, mint a tudomány – merő tüneményekről szól. Tehát Isten és mindennemű isteni beavatkozás az emberiekbe a hithez utalandó, mint amelyhez kizárólag tartozik. Miért is ha előfordul olyasmi, amiben kettős – isteni és emberi – elem van, aminők: Krisztus, az egyház, a szentségek és igen sok enemű dolog, azt meg kell osztani, szét kell választani, úgy hogy ami emberi, az legyen a történelemé, ami isteni, azt juttassák a hithez. Innen terjedt el a modernistáknál az a megkülönböztetés a történelmi Krisztus és a hit Krisztusa, a történelem egyháza és a hit egyháza, a történelem szentségei és a hit szentségei között és itt-ott más hasonló dolgok között. Továbbá azt mondják, hogy magát ezt az emberi elemet – amelyet, mint látjuk, a történész dolgoz fel – úgy, amint az az okmányokban megjelenik, a hit az *átalakítás* által a történelmi föltételek fölé emelte.

Tehát a hittől eszközölt hozzáadásokat ismét el kell választani, és átutalni magához a hithez meg a vallástörténethez: így, ha Krisztusról van szó, mindazt, ami meghaladja az emberi föltételeket, akár a természetes föltételeket, melyekről a pszichológia tájékoztat, akár attól a helytől vagy kortól függőket, amelyben ő élt. Azonkívül, a harmadik filozófiai elv szerint, még oly dolgokat is, melyek nem lépik át a történelem határát, mintegy megrostálnak s kiküszöbölnek és a hithez utalnak át mindent, ami ítéletük szerint nem felel meg az események *logikájának*, amint mondják, vagy nem illenek a személyekhez. Így azt akarják, hogy Krisztus ne mondott légyen olyasmit, ami látszólag meghaladja a hallgató tömeg értelmét. Ezért az ő *reális* történetéből törölnek és a hitnek engednek át minden allegóriát, amelyek az ő beszédeiben előfordulnak. Megkérdézhetnénk esetleg, miféle törvény alapján különítik el ezeket? Az emberi jellem alapján, az ő társadalmi föltételei alapján, egy-egy tény körülményeinek kapcsolata alapján: szóval, ha jól értettük, olyan norma alapján, amely végelemzésben merő *szubjektivitásra* megy vissza. Azon erőlködnek ugyanis, hogy Krisztus személyét fölfogják és mintegy hordozzák; és amit ők hasonló körülmények között tettek volna, azt mind Krisztusra viszik át. Eszerint tehát, hogy lezárjuk fejtegetésünket, *a priori* és némely filozófiai elvek alapján – mert ezekhez ragaszkodnak, noha azt állítják, hogy a filozófiához nem értenek – kimondják, hogy az úgynevezett *reális* történelemben Krisztus nem Isten, s nem is vitt végbe semmi istenit; mint ember pedig csak azt tette vagy mondta, aminek tevésére vagy mondására, magukat az ő korába visszahelyezve, ők a jogot megadják.

A kritika, mint segédeszköz

31. Amint pedig a történelem a filozófiától, úgy a kritika a történelemtől veszi át a következtetéseket. A kritikus ugyanis a történelemtől nyújtott ujjmutatásokat követve kétfelé osztja az okmányokat. Ami a mondott hármasság csonkítás után megmarad, azt kijelöli a *reális* történelem számára, a többit átutalja a vallástörténelemhez, vagyis a *belső* történelemhez. Mert ezt a kétfelé történelmet pontosan megkülönböztetik; és a vallástörténetet – óhajtuk, hogy ez jól megjegyeztessék – szembehelyezik a *reális* történelemmel, éppen mivel ez reális. Eszerint – amint már mondtuk – két Krisztus van: az egyik reális, a másik igazán sohasem létezett, hanem a hithez tartozik; az egyik bizonyos helyen és bizonyos időben élt, a másik csupán a hit jámbor szemlélődéseiben található; ilyen például az a Krisztus, akit a János evangéliuma mutat fel, amely – mondják – úgy, amint van, csupa meditáció.

32. Ezzel még nincs vége a filozófia uralmának a történelemben. Az okmányoknak – mint mondtuk – kétfelé osztása után előáll megint a filozófus a *vitális immanencia* dogmájával és kioktat arra nézve, hogy mindazt, ami az egyház történetében van, a *vitális immanenciával* kell magyarázni. Ámde bármely *vitális* emanációnak oka vagy föltétele valami szükségképpeniségben vagy szükségletben keresendő: tehát a tényt is a szükséglet szerint kell fölfogni és az történetileg csak ezután következik. Mit tesz most a történész? Átbúvárolva megint az okmányokat – akár a szentkönyvekben foglaltatnak, akár egyebünnen származnak – elkészíti belőlük minden egyes szükséglet jegyzékét: a dogmákét, a szent dolgok kultuszáét és másokét, amelyek az egyházban fölváltva fölléptek. Az elkészített jegyzéket átadja a kritikusnak. Ez most ráteszi kezét a vallástörténelem-

nek szánt okmányokra s azokat egyes korok szerint úgy állítja össze, hogy mindegyik megfeleljen az adott jegyzéknek: megemlékezve mindig arról a szabályról, hogy a szükségletet a tény elé, a tényt az elbeszélés elé tegye. Hiszen olykor megeshetik, hogy a Szentírás némely része – vegyük például a leveleket – csakugyan a szükséglet által teremtett tény. Akárhogy álljon is a dolog, a törvény az, hogy valamely okmány korát nem másként kell meghatározni, mint az egyházban támadt egyes szükségletek korából. Ezenkívül különbséget kell tenni valamely tény kezdete és annak továbbfejlődése közt: ami ugyanis egy napon jöhet létre, az csak idő folytán képes növekedni. Ez okból a kritikus köteles a már kor szerint – mint mondtuk – szétosztott okmányokat újólag kettéválasztani, elkülönítve a dolog eredetére meg az annak fejlődésére vonatkozókat, és ezeket megint időrendbe sorozni.

33. Most újból föllép a filozófus, aki kötelezi a történész tanulmányait akként folytatni, amint azt az evolúció szabályai és törvényei előírják. Erre a történész megint vizsgálja át az okmányokat: hatoljon be kíváncsian azon körülményekbe és föltételekbe, amelyek közt volt az egyház az egyes korokon keresztül, konzervatív erejébe, a belső és külső szükségletekbe, amelyek a haladásra serkentenek, az akadályokba, amelyek fölmerültek, egyszóval mindabba, ami hozzájárul annak meghatározásához, miként tartattak meg az evolúció törvényei. Ezek után végre megírja, mintegy fővonásokban, a fejlődés történetét. Közbelép a kritikus és beszolgáltatja a többi okmányt. A kéz a tollhoz nyúl és kész a történelem. Kérdezzük, kinek írják már most ezt a történelmet? Történésznek avagy kritikusnak? Nos, egyiknek sem; hanem a filozófusnak. Itt az egész dolgot *per apriorismum* intézik el: mégpedig az eretnekségtől hemzsegő apriorismussal. Valóban szánjuk az ilyen embereket, akikről az apostol azt mondaná:

„Az ő okoskodásukban hiábavalókká lettek... mert mikor magukat bölcseknek vallának lenni, balgatókká lettek.¹⁹”

Azonban ingerlik az epét, mikor az egyházat vádolják azzal, hogy úgy keveri össze és módosítja az okmányokat, hogy a saját hasznára szóljanak. éppen azt róják föl az egyháznak, amiről érzik, hogy a lelkiismeretük nyíltan vádolja őket.

E módszer alkalmazása a Szentíráásra

34. Az okmányoknak e kor szerinti felosztásából és elrendezéséből önként következik, hogy a szent könyveket nem lehet azoknak a szerzőknek tulajdonítani, akiknek a nevét viselik. Miért is a modernisták helyel-közzel nem haboznak azt állítani, hogy ezek a könyvek – kivált a Mózes öt könyve és az első három evangélium – valami kezdetleges elbeszélésből nőttek ki, fokozatos járulékokkal, közbeszúrásokkal, teológiai vagy allegorikus értelmezés céljából, vagy pedig azért, hogy csak összekészés egymással a különálló részeket. Ugyanis, hogy kevés szóval s világosabban megmondjuk, megengedendő a szent könyvek *vitális evolúciója*, mely a hit evolúciójából születik s annak felel meg. És hozzáteszik, hogy ennek az evolúciónak nyomai annyira nyilvánvalók, hogy annak történetét majdnem meg lehet írni. Sőt csakugyan meg is írják minden habozás nélkül, úgyhogy azt hinnénk, hogy a saját szemükkel látták az egyes írókat, akik egyes korszakokban közremunkáltak a szent könyvek bővítésén. Hogy pedig ezt bizonyítsák, az úgynevezett *szövegkritikát* hívják segítségül és igyekeznek meggyőzni arról, hogy ez, vagy

---

¹⁹Róm 1,21–22.

az az esemény vagy mondás nincs a maga helyén s más hasonló érvekkel hozakodnak elő. Valóban azt mondhatnánk, hogy maguknak mintegy bizonyos típusokat alkottak az elbeszélésekről és beszédekről, melyekből holt-bizonyosan megítélik, mi van és mi nincs a maga helyén. Hogy ily úton kik lehetnek alkalmassak a döntésre, ítélje meg, aki tudja. Csakugyan, aki hallja bizonygatásait a szent könyvek körül végzett tanulmányaikról, melyek segélyével annyi oda nem illő adatot kifogásolnak, szinte azt hinné, hogy előttük senki sem forgatta ezeket a könyveket, hogy nem akadt már szinte végtelen sok tudós, aki ezeket minden irányban átkutatta s hozzá olyan tudósok, akik tehetségben, képzettségben s életszentségben magasan fölöttük álltak. És ezek a valóban bölcs tudósok annyira távol álltak attól, hogy a Szentírás bármely részét kifogásolják, hogy minél mélyebben hatoltak beléjük, annál nagyobb hálát adtak az Isteniségnek, amiért így méltóztatott beszélni az emberekkel. Csak-hogy a mi tudósaink nem azokkal a segédeszközökkel tanulmányozták a szent könyveket, amelyekkel a modernisták: tudniillik nem volt mesterük és vezetőjük az a filozófia, amely Isten tagadásából vonja le elveit és az ítélkezés normáját sem követelték maguknak.

Most már tehát úgy véljük, föltárhatjuk, milyen a modernisták történelmi módszere. Elöl jár a filozófus; őt fölváltja a történész; majd sorrendben a tárgyi (belső) és a szövegkritika. És mivel az első okkal jár az, hogy hatását közölje a következőkkel, világos, hogy az ilyen kritika nem lehet másféle kritika, csak ami *agnosztikus, immanentista, evolucionista* névvel illelhető jogosan: és ezért aki ezt használja és ezzel él, implicite ugyanazon tévelyeket vallja és ellensége a katolikus tannak. Miért is a legnagyobb csodálkozással látjuk, hogy manapság még katolikus embereknél is annyira dívik a kritikának ez a neme. Ám ennek

kettős oka van : az első az a szoros szövetség, amelyet az e fajta történészek és kritikusok egymásközt kötöttek, tekintet nélkül a nemzeti és vallási különbségre; azután meg az a határtalan vakmerőség, amellyel a többi egyhangúlag földicséri és a tudomány haladásának kiáltja ki azt, amit egyikük elhangoztat: amellyel azt, aki önmagában akarja értékelni a szörnyszülött fölfedezést, zárt sorokban megtámadják; aki tagadja, azt tudatlansággal vádolják; aki fölkarolja és pártfogolja, azt évig magasztalják. A tévelygők uralmának e túlsúlyából és a könnyelmű lelkek óvatlan beleegyezéséből mintegy a légkör megromlása képződik, amely mindent elsenyveszt és továbbterjeszti a kórságot. De térjünk át az apologétára.

5. A modernista apologéta

35. A modernista apologéta is a filozófustól függ, mégpedig kétféleképpen. Először *közvetve*, mivel tárgyául veszi a történelmet, amelyet – mint láttuk – a filozófus útmutatásai szerint írtak meg; másodsor *közvetlenül*, mert tőle kölcsönzi a dogmákat és ítéleteket. Innen vált közkeletűvé a modernisták iskolájában az a szabály, hogy az új apológiának a vitás vallási kérdéseket történelmi és lélektani kutatásokkal kell megoldani. Ezért a modernista apologéták azzal a racionalistáknak szóló intelemmel kezdik munkájukat, hogy a vallást ne a szent könyvekből, se az egyházban használatos és régi módszer szerint megírt történelmi munkákból védjék meg, hanem a *reális* történelemből, amely modern szabályok és modern módszer szerint készült. És ezt nem *ad hominem* argumentálva mondják, hanem mivel csupán ezt a történelmet tartják tartalmilag igaznak. Őszinteségük felől írásaikban biztosak: a racionalisták már ismerik őket, már dicsérik őket, mint akik egy zászló alatt zsoldoskodnak velük;

és ennek a dicséretnek, amelyet az igazi katolikus megvetne, ők még örülnek és azt szembeállítják az egyház feddéseivel.

De most már lássuk, milyen módon kezeli valaki ezek közül az apológiát. A cél, amelyet maga elé tűzött, ez: a hitben még járatlan embert odavezetni, hogy azt a katolikus vallásról szóló *tapasztalást* kövesse, amely a modernisták tanítása szerint egyedüli alapja a hitnek. Két út vezet ide: *objektív* az egyik, a másik *szubjektív*. Az első az agnoszticizmusból indul ki és arra törekszik, hogy a vallásban – jelesül a katolikus vallásban – kimutassa azt a vitális belső erőt, amely a pszichológust meg a jóhiszemű történészt is meggyőzze, hogy annak történetében valami *ismeretlen* rejlik. E célra szükséges kimutatni, hogy a katolikus vallás úgy, amint ma létezik, mindenesetre ugyanaz, amelyet Krisztus alapított, azaz nem egyéb, mint annak a magának fokozatos kifejlődése, amelyet Krisztus ültetett el. Meg kell tehát először is határozni, milyen ez a mag. Ezt a következő formulával akarják elérni: Krisztus azt hirdette, hogy Isten országa eljövendő, hogy rövid idő alatt megalakul s hogy ő annak a Messiása, vagyis Istentől küldött alkotója és szervezője. Ezután ki kell mutatni, hogy ez a mag – a katolikus egyházban mindig *immanens* és *permanens* – miként fejlődött lassanként a történelem folyamán s miként alkalmazkodott az egymásutáni körülményekhez, ezekből *vitaliter* magához vonzva azt, ami a doktrinális, kulturális egyházi formák közül neki fölhasználható volt s mindeközben legyőzve a fölmerülő akadályokat, visszaverve az ellenségeket, túlélve minden üldözést és minden harcot. Miután pedig kimutattatott, hogy mindez – mármint az akadályok, ellenségek, üldözések, harcok, valamint az egyház élete és termékenysége – oly természetűek voltak, hogy ámbár az evolúció törvényei ezen egyház történetében épségesen jelennek meg, azért mégsem elegendők történetének teljes magyarázatá-

ra: elénk áll és magától kínálkozik az *ismeretlen*. Ezt mondják a modernisták. Csakhogy ebben az egész okoskodásban egy dolgot nem vesznek észre: hogy az elsődleges magnak ez a meghatározása egyedül az agnosztikus és evolucionista bölcslő *apriorizmusának* köszönhető és hogy ezt a magot oly kedvezményesen definiálták, hogy a saját ügyüknek szolgáljon.

36. Míg az új apologéták az elsorolt érveléssel bebizonyították, meggyőzővé iparkodnak tenni a katolikus vallást, tovább is mennek és megengedik, hogy abban sok olyasmi van, ami sérti a lelkeket. Sőt – némi rosszul palástolt örömmel – nyíltan hangoztatják, hogy a dogmatikai részben is tévedéseket és ellenmondásokat fedeztek fel, ám hozzáteszik, hogy ezek nemcsak menthetők, hanem – bármily csodálatosan hangozzék is – igazolhatók és törvényesek. Így szerintük a szent könyvekben is több hely kifogásolható tudományos vagy történelmi tévedés miatt. De – mondják – itt nem tudományról vagy történelemről van szó, hanem csupán vallásról és erkölcsi tévedésekről. A tudomány és a történelem ott csak afféle máz, amely a vallási és erkölcsi tapasztalatokat burkolja, hogy így könnyebben terjesztessenek, minthogy ezeket a tömeg másként nem értené meg, tökéletesebb tudomány vagy történelem nemhogy hasznára, hanem kárára válna. Különben – teszik hozzá – a szent könyveknek, mivel vallásos természetűek, szükségképpen van életük, márpedig az életnek megvan a maga igazsága és logikája, ami természetesen más, mint a racionális igazság és logika, sőt merőben különböző jellegű, tudniillik az összehasonlítás és arányosság igazsága egyrészt a környezetre nézve (*medium*, amint mondják), amelyben élünk, másrészt a célra nézve, amiért élünk. Végre elmennek addig, hogy minden tartózkodás nélkül kimondják, hogy ami az élet által magyarázható, az mind igaz és törvényes. Mi pedig, Tisztelendő Testvérek, akiknek szá-

mára egy és egyetlen az igazság, s akik a szent könyveket úgy tekintjük, mint amelyek *a Szentlélek ihletése alatt íratlak és Isten a szerzőjük*,²⁰ mi azt mondjuk, hogy ez az állítás a haszonleső vagy kényszerű hazugság vádját hárítja magára Istenre; és Szent Ágoston szavaival kijelentjük:

Ha egyszer ily magas tekintélynél megengedünk egyetlen kényszerű hazugságot, nem marad e könyveknek egyetlen részecskéje sem, amelyet – amennyiben valaki vagy erkölcsileg nehéznek, vagy a hitre hihetetlennek találná – ugyanezen káros eljárással vissza ne lehetne vinni a hazug szerzőnek szándékára és céljára.²¹

Miért is ugyanezen szent tudós hozzászól:

Ezekben [az iratokban] aki akar, hisz, aki nem akar, nem hisz.

De a modernista apologéták serényen törtetnek előre. Megengedik azonkívül, hogy a szent könyvekben előfordulnak még valamely tan bizonyítására oly okoskodások, amelyeket nem irányoz semmi ésszerű elv; ilyenek azok, amelyek a jövődölésekre támaszkodnak. És ezeket is védelmezik, mint valamely prédikáció fogásait, amelyeket az élet igazol. Mondjunk még többet? Megengedik, sőt bizonyítják, hogy maga Krisztus is nyilvánvalóan tévedett Isten országa eljövetele idejének megjelölésében, amin – mondják – nem kell csodálkozni, mert őt is megkötötték

---

²⁰Come. Vat. De Revel. Can. II.

²¹Epist. 28.

az élet törvényei. Ezek után mit mondanak az egyház dogmáiról? Ezek is csakúgy hemzsegnek a nyílt ellenmondásoktól; de azonkívül, hogy az élet logikájától megengedtetnek, nem ellenkeznek a szimbolikus igazsággal; bennük ugyanis a végtelenről van szó, amelynek végtelen sok a szempontja. Végül mindezt annyira bizonygatják és védelmezik, hogy azt sem haboznak bevallani, hogy a Végtelen iránt nem tanúsíthatunk kiválóbb tiszteletet, mint hogyha belőle magából bizonyítjuk be az ellenmondást. Az ellenmondás bebizonyítása után pedig mit nem lehet bebizonyítani?

37. Ám azt, aki meg nem hisz, nem csupán *objektív*, hanem *szubjektív* érvekkel is hajlandóvá lehet tenni a hitre. E célból a modernista apologéták visszatérnek az *immanencia* tanához. Igyekeznek ugyanis az embert meggyőzni arról, hogy benne a természetének és életének legbelső mélyeiben rejlik valami valóság utáni vágy és szükséglet, de ez nem lehet bármely vallás, csakis olyan, amilyen a katolikus, mert ezt – mondják – a tökéletes élet kialakulása követeli. – Itt pedig újólag erősen sajnálkoznunk kell azon, amit nem várnánk katolikus férfaktól: hogy noha az *immanencia* tanát mint tant elvetik, azzal mégis élnek az apológiában; és ezt oly óvatlanul teszik, hogy – úgy látszik – az emberi természetben nem csupán képességet és alkalmazkodást engednek meg a természetfölötti rendhez – amit pedig a katolikus apologéták alkalmasan használt mérséklettel, mindenkor kimutattak – hanem igazi és név szerinti szükségletet. Ám, hogy helyesebben szóljunk, a katolikus vallásnak ezt a szükségletét megtámadják azok a modernisták, akik mérsékeltebbeknek akarnak látszani. Mert azok, akiket *integralistáknak* nevezhetünk, a még nem hívő emberben ugyanazt a benne rejlő csírákat akarják kimutatni, amely Krisztus öntudatában élt s általa az emberekkel közvetített. Így tehát, Tisztelendő Testvé-

rek, a modernistáknak itt összefoglalva leírt apologetikai módszerét az ő elméletükkel teljesen egyezőnek ismertük meg: és módszerük, miként tanaik is valóban tele van tévelyekkel, úgy-hogy nem építésre alkalmasak, hanem rombolásra, nem katolikusok nevelésére, hanem éppen a katolikusoknak eretnekségre való csábítására, sőt bármely vallásnak teljes felforgatására.

6. A reformátor

38. Kevés mondanivalónk van még hátra a modernistáról mint reformátorról. Már az, amit eddig elmondtunk, bőségesen tanúsítja, mennyi és milyen szilaj újjátvágy hevíti ezeket az embereket. Ez a vágy pedig kiterjed mindenre, ami csak van a katolicizmusban. Meg akarják újítani a filozófiát, különösen a szemináriumokban, úgy, hogy a skolasztikus filozófia, egyéb, elavult rendszerekkel együtt, a filozófia történetébe utaltatván, az ifjaknak a modern filozófia taníttassék. mint amely igazán és egyedül megfelel a mi korunknak. A teológia megújítására azt akarják, hogy a tőlünk racionálisnak nevezett teológia alapja a modern filozófia legyen. A pozitív teológia pedig követelésük szerint támaszkodjék a dogmatörténetre. A történet megírását és előadását szintén saját módszerük és modern szabályok szerint követelik. Azt sürgetik, hogy a dogmákat s azok fejlődését hozzák összhangba a tudománnyal és a történelemmel. Ami a hitoktatást illeti, követelik, hogy a katekizmusokba csak azon dogmák vétesenek fel, melyek újjádolgoztattak és a nép felfogását meg nem haladják. – A szent dolgok kultusza körül csökkenteni kívánják a külső ájtatosságokat és eltiltani azok szaporítását. Igaz, hogy mások, akik inkább hajlanak a szimbolizmushoz, e kérdésben elnézőbbeknek mutatkoznak. Hangoztatják, hogy az egyház kormányzatát minden tekintetben reformálni kell, különösen fe-

gyelmi és dogmatikus téren. Azért bent is, kint is összhangba kell hozni – amint mondják – a modern öntudattal, amely egészen a demokrácia felé törekszik; azért az alsópapságnak meg a laikusoknak is részt kell juttatni az egyház kormányzatában és meg kell osztani a nagyon is centralizált tekintélyt. Hasonlóképpen azt akarják, hogy a szent ügyekkel foglalkozó római hivatalokat megreformálják, jelesül azokat, amelyek *hitvizsgáló hivatalnak* (Szent Officium) és *index-kongregációnak* neveztetnek. Ugyancsak megreformálandónak jelentik ki az egyházi kormányzat szerepét politikai és társadalmi téren; úgy, hogy vonja ki magát a polgári ügyekből, de alkalmazkodjék hozzájuk, hogy elsajátítsa szellemüket. Erkölcsi téren megegyeznek az amerikanisták fölfogásával, hogy az aktív erőnyeket elébe kell helyezni a passzív erőnyeknek s amazok gyakorlását emezek rovására előmozdítani. A klérus szervezetét olyannak kívánják, hogy visszaöltse a régi lelki alázatosságot és szegénységet s azonfelül gondolkozásban és tevékenységben megegyezzék a modernizmus szabályaival. Vannak végül, akik készsággel hallgatva a protestáns mesterek beszédeire, még a szent papi nőtlenséget is eltöröltetni óhajtják. Mit hagynak tehát az egyházban érintetlenül, ami tőlük és elveik szerint ne lenne megreformálandó?

Az első rész záradéka: a modernizmus foglalatata minden eretnekségnek

39. Úgy találhatja valaki, Tisztelendő Testvérek, hogy a modernisták tanainak fejtegetésénél hosszasan időztünk. De ez mindenképpen szükséges volt, először azért, hogy részükről az a szokott kifogás ne érjen minket, hogy nem ismerjük tanaikat; másodsor, hogy nyilvánvalóvá legyen, hogy midőn modernizmusról beszélünk, nem elszórt s egymással semmi kapcsolatban

nem álló tanokról van szó, hanem egységes, kompakt testről úgyszólván; ahol ha egyet megengedünk, a többi szükségképpen következik. Azért, mondhatnánk, didaktikus módszerrel élünk, helyenként azon barbár kifejezéseket sem vetve meg, amelyeket a modernisták használnak. Ha most már az egész rendszert egy szempontból áttekintjük, senki sem fog csodálkozni, hogy azt úgy határozzuk meg, mint minden eretnokség foglalatát. Bizonyos, hogy ha valaki föltette magában, hogy együvé gyűjtse minden a hit körül fölmerült eretnokség magvát és velejét, sohasem végezhetne volna e föladatot tökéletesebben, mint ahogy a modernisták végeztek. Sőt ezek annyival tovább is mentek, hogy teljesen eltörölték nem csupán a katolikus vallást, hanem – amint kimutattuk – minden vallást. Innen az a nagy tetszés a racionalistáknál; innen van, hogy akik a racionalisták közt szabadabban és nyíltabban szólnak, nem örülhetnek hathatósabb segítőknél a modernistáknál.

Tehát, Tisztelendő Testvérek, annál is inkább térjünk vissza a legkárosabb tanra, az *agnoszticizmusra*. E tan szerint ugyan is míg az intellektus részéről minden Istenhez vezető út zárva van az ember számára, addig alkalmasabbat vélnek található a lélek bizonyos érzelmeiben és tevékenységében. De ki nem látja, milyen hiú törekvés ez? Mert a lélek érzelme megfelel azon tárgy hatásának, amelyet az értelem vagy a külső érzékek szolgáltathatnak. Vegyük el az értelmet: az ember vakon követi a külső érzékeket, amelyeknek amúgy is rabja. Ismételjük, hiú törekvés; mert az efféle képzelgések nem fogják kiirtani a közfelfogást a vallásos érzésről: mert a közfelfogás arra tanít minket, hogy a lélek bármely indulata, vagy elfoglaltsága nemhogy segítsége volna, hanem éppen akadálya az igazság kutatásának; az igazságot, mint magánvalót (*in se*) értjük itt, mert az a másikkal, *szubjektív* igazság alkalmas lehet ugyan szójátékokra, de

mit sem használ az embernek, akinek legnagyobb érdekében áll tudni azt, létezik-e rajta kívül egy isten, akinek kezébe jut valamikor. Ám azt mondják, hogy a *tapasztalás* igen hathatós segítő. De mivel járul ez a tapasztalás a lélek érzelméhez? Semmi-vel sem, legföljebb annak erősségét növeli s ebből az erősségből aránylag szilárdabb lesz az objektív igazságról való meggyőződés. Márpedig ez a két dolog igazán nem eszközli azt, hogy a léleknek az az érzelme ne szűnjék meg érzélem lenni, a természetét sem változtatják meg. amely abban áll, hogy az érzélem mindig az eltévelyedésre hajlik, hacsak az értelem nem kormányozza: sőt inkább megerősítik és segítik ezt az érzélemet, mert minél intenzívebb az érzélem, annál több joggal érzélem. Mint-hogy pedig itt a vallásos érzelemről s a benne foglalt tapasztalásról beszélünk, jól jegyezzétek meg, Tisztelendő Testvérek, mennyi okosságra van szükség e kérdésben, meg hogy mennyi tudásra, amely ezt az okosságot vezesse. Tudjátok a lelkekkel való érintkezésből, azokat értve különösen, amelyekben az érzélem a túlnyomó; tudjátok azon könyvek szokott olvasásából, amelyek az aszkézisről tárgyalnak; ámbár ezek a modernisták számára semmi értékkel nem bírnak, mégis sokkal szilárdabb tudás s a megfigyelésre sokkal finomabb élelműség²² van bennük, mint amellyel ők dicsekednek. Nos, mi valóban esztelen-ségnek vagy legalább nagy oktalanságnak találjuk, hogy valaki minden előzetes nyomozás nélkül oly tapasztalatokkal bírjon, mint amelyekre a modernisták hivatkoznak. Ha ezek a tapasztalatok oly erősek s oly biztosak – ezt a kérdést csak melleleg vetjük fel – e tulajdonságokkal miért nem ruházzák fel azt a tapasztalást, amellyel saját bevallása szerint több ezer katolikus bír s amely azt mondja, hogy a modernisták téves úton járnak? Ez mind hamis és csalóka volna? Az emberek többsége ragaszkó-

---

²²élelműjség (– a kiadó)

dik és ragaszkodni fog ahhoz, hogy a pusztá érzelem és tapasztalás, amelyet az ész nem vezet és nem világosít, sohasem juthat el Isten megismerésére. Marad tehát az ateizmus és vallástalanság. A modernisták *a szimbolizmus* tanának bebizonyításából sem ígérhetnek jobbat maguknak. Mert ha akármilyen amint mondják intellektuális elem semmi egyéb, csak szimbóluma Istennek, akkor nem szimbóluma-e magának Istennek vagy az isteni személyiségnek neve? És ha így áll a dolog, akkor kérdéssé válik az isteni személyiség és nyitva az út a panteizmushoz. Ugyanide, vagyis a tiszta és nyílt panteizmushoz vezet az a másik, az *isteni immanenciáról* szóló tan is. Mert kérjük: ez az *immanencia* megkülönbözteti-e Istent az embertől, vagy sem? Ha megkülönbözteti, akkor miben tér el a katolikus tantól, vagy miért veti el a külső kinyilatkoztatásról szóló tant? Ha pedig nem különbözteti meg, akkor ott vagyunk a panteizmusnál. Ámde ez a modernisták *immanenciája* azt kívánja és megengedi, hogy az öntudat minden tüneménye az embertől, mint embertől induljon ki. Ebből tehát törvényszerűen az következik, hogy Isten egy és azonos az emberrel: ez pedig panteizmus. Az a megkülönböztetés végül, amit a tudomány és a hit között hirdetnek, nem enged meg más következtetést. Mert a tudomány tárgyát a megismerhetőnek valóságában keresik, viszont a hitét a megismerhetetlenében. Márpedig a megismerhetetlen csakis úgy származik, hogy az objektív tárgy meg az értelem között semmi arány sincs. Ám ezt az aránytalanságot soha, még a modernisták tanában sem lehet megszüntetni. Tehát a megismerhetetlen a hívőknek csakúgy, mint a filozófusnak mindig megismerhetetlen fog maradni. Tehát az egyetlen lehetséges vallás a megismerhetetlen valóság vallása és miért ne lehetne ez az a világszemlélet is, amelyet némely racionalisták megengednek, igazán nem látjuk át. De már ez is elég annak bőséges bizonyítására, hányféle

úton vezet a modernisták tana az ateizmushoz és minden vallás eltörléséhez. Ezen az úton a protestánsok tévelye tette az első lépést; követte a modernisták tévelye; legközelebb már csak az ateizmus jöhet.

Második rész: a modernizmus okai

Erkölcsei okok: kíváncsiság, kevélység

40. Hogy mélyebben megismerkedjünk a modernizmussal és hogy e nagy sebre biztosabban kereshessünk gyógyszert, szükséges most, Tisztelendő Testvérek, némileg azon okokat kutatni, amelyek a bajt szülték vagy táplálják. A legközelebbi és legközvetlenebb ok az ész eltévelyedésében keresendő, ez nem is szorul kétségre. Távlabbi okot pedig kettőt ismerünk: ezek a kíváncsiság és kevélység. A kíváncsiság, ha bölcsen nem fékeztetik, magában véve elég bármely eltévelyedés magyarázatára. Miért is a mi elődünk, XVI. Gergely joggal írta:

Igazán siralmas, hogy meddig kalandoznak el az emberi értelemnek őrzőngései, mihelyt valaki új dolgokra törekszik és az apostol intése ellenére többet erőlködik tudni a kelleténél és önmagában föltöbb megbízva, a keresendő igazságot a katolikus egyházon kívül véli föltalálni, amelyben pedig az igazság tisztán, a tévelynek legkisebb árnya nélkül föltalálható¹

– De sokkal nagyobb része van a lélek elvakításában és eltévelyítésében a kevélységnek, amely úgyszólván otthon van a modernizmus tanában, abban mindenütt táplálékot nyer és mindenféle szint felölt. Kevélységből bíznak meg magukban oly me-

¹Gregor. XVI. Ep. Encycl., *Singulari Nos.* 7. Kal. Iul. 1834.

részen, hogy mintegy az egész világnak irányítói, törvényhozői akarnak lenni. Kevélységből hivalkodnak azzal, hogy ők a bölcsesség egyedüli birtokosai és mondogatják fennhéjázón és fölfuvalkodva: *Nem vagyunk olyanok, mint a többi emberek*; és hogy ne is hasonlítsanak a többiekhez, fölkarolják és elképzelik a legvisszásabb újdonságokat. Kevélységből vetnek el minden megalázkodást s erőlködnek a tekintélyt a szabadsággal összeegyeztetni. Kevélységből gondolkoznak, saját magukról megfélelkezve csakis a mások megreformálásáról, s nincsen náluk semmi fokozat, a felsőbb hatalomnak semmi tisztelete. Nincs is valóban rövidebb s gyorsabb út a modernizmushoz, mint a kevélység. Ha egy katolikus a világiak közül, vagy ha egy pap megfélelkezik a keresztény élet azon szabályáról, mely azt parancsolja nekünk, hogy tagadjuk meg magunkat, ha Krisztust akarjuk követni, és a kevélységet nem veti ki az ő szívéből, az bárkinél alkalmasabb a modernisták tévelyeinek fölkarolására. – Miért is, Tisztelendő Testvérek, az legyen a legelső kötelességtek, hogy álljatok szembe az ily kevély emberekkel, azokat alantasabb és kevésbé szembeötlő munkákkal foglalkoztassátok, hogy annál jobban elnyomassanak, minél magasabbra tolják magukat és hogy kisebb körre szorítva, kevesebb hatalmuk legyen az ártásra. Azonkívül mind ti személyesen, mind a szemináriumok felügyelői útján legszorgosabban tartsátok szemmel a szent papság növendékeit; és akit gőgös jelleműnek találtok, azt irgalmatlanul kergessétek ki a papi pályáról. Bárcsak ez mindig a szükséges éberséggel és kitartással végeztetett volna!

Értelmi okok: járatlanság a skolasztikus bölcseletben

41. Ha az erkölcsi okokról áttérünk az értelemből eredő okokra, az első s a legfőbb, amivel találkozunk, a tudatlanság. Mert a modernisták, ahányan vannak, akik tudósok akarnak lenni és látszani az egyházban, s a modern filozófiát tele szájjal fölماغasztalják és megvetik a skolasztikus filozófiát, amazt, csalóka külszínétől megtévesztve, csupán azért karolták föl, mivel emezt egyáltalán nem ismerik és így nélkülöztek minden argumentumot a fogalmak zavarának elosztatására és a tévokoskodások elkerülésére. A hamis filozófiának pedig a hittel való összeházasításából jött létre az ő rendszerük, amely olyan számos és oly roppant tévelyekben bővelkedik.

A modernizmus terjesztése

42. Vajha ennek terjesztésére kevesebb buzgalmat és gondot fordítanának! De serénységük akkora, munkájuk oly lankadatlan, hogy szinte sajnáljuk, hogy ennyi erőt pazarolnak az egyház romlására, ami helyesen alkalmazva annak legnagyobb segélyére volna. Kétféle csellet élnek pedig a lelkek megejtésére: először elhárítani igyekeznek az akadályokat, másodsor azt, ami nekik használ, gondosan fölkeresik és serényen, türelmesen földolgozzák. Három dolog van különösen, amit törekvéseikkel ellenkezőnek éreznek: a skolasztikus filozófiai módszer, a szentatyák tekintélye és hagyománya s az egyházi tanítóhivatal. Ezek ellen elkeseredett harcot folytatnak. Azért a skolasztikus filozófiát, ahol tehetik, kinevetik és megvetik. Akár tudatlanságból teszik ezt, akár félelemből, akár éppen mind a két okból, az bizonyos,

hogy az új dolgok tanulmányozását mindig összekötik a skolasztikus módszer gyűlöletével; és nincs nyilvánvalóbb jele annak, hogy valaki a modernizmus tanai felé hajlik, mint hogyha irtózni kezd a skolasztikus módszertől. Emlékezzenek a modernisták pártolói arra a kárhoztatásra, amellyel IX. Piusz sújtotta ezt a tételt:

„Az a módszer s azok az elvek, amelyekkel a régi skolasztikus tudósok kezelték a filozófiát, már nem felelnek meg a mi korunk szükségleteinek és a tudományok haladásának²”

A hagyománynak erejét és természetét pedig a legravaszabbul igyekeznek kiforgatni, hogy megfosszák értékétől és fontosságától. Ám a katolikusok számára mindenkor tekintély marad a második niceai zsinat, mely kárhoztatta

„azokat, akik elég merészek [...] az istentelen eretnekek módjára megvetni az egyházi hagyományokat és kigondolni valami újdonságot [...] vagy kigondolni gonoszul és álnokul olyasmit, ami részben megdöntheti a katolikus egyház törvényes hagyományait.”

Tekintély marad a negyedik konstantinápolyi zsinat hitvallása:

„Megvalljuk tehát, hogy megtartjuk és megőrizzük azokat a szabályokat, melyek a szent katolikus és

---

²Syll. prop. 13.

apostoli egyháznak mind a szent és dicsőséges apostoloktól, mind az ortodox egyetemes vagy helyi zsinatoktól, vagy pedig bármely istensugallta atyától és egyházi mestertől hagyományoztattak.

Miért is IV. Piusz és IX. Piusz római pápák a hitvalláshoz még ezt a hozzáadást rendelték el:

Az apostoli és egyházi hagyományokat s az egyháznak minden egyéb szabályzatát és rendeletét a legszilárdabban megengedem és fölkarolom.

A szentséges egyházatyákról sem ítélnek különbül a modernisták, mint a hagyományról. Határtalan vakmerőséggel azt mondják róluk, hogy noha méltók minden tiszteletre, de kritikai és történelmi kérdésekben teljesen járatlanok, amit pedig nem lehet menteni, legföljebb a korral, amelyben éltek. Végül magának az egyházi tanítóhivatalnak tekintélyét teljes erejükből csökkenteni és gyöngíteni iparkodnak, mind eredetének, természetének, jogainak szentségtörő elvitatásával, mind ellenfelei rágalmainak szabad fölújításával. Csakugyan illenek a modernisták nyájára azok a szavak, melyeket a mi elődünk a legnagyobb szomorúsággal irt:

Hogy Krisztus titkos jegyesét, akiben vagy az igazi világosság, megvetésnek és gyűlölségnek tegyék ki, a sötétségnek fiai őt a tömeg előtt nyílt rágal-makkal támadják meg s összefogatva a dolgok és nevek értelmét és erejét, ráfogják, hogy barátja a sötétségnek, ápolója a tudatlanságnak, ellenzője a tudományok világosságának és haladásának.³

Ha már így áll a dolog, Tisztelendő Testvérek, nem csoda, ha azokat a katolikus embereket, akik kitartóan küzdenek az egyházért, a legnagyobb rosszakarattal és epésséggel támadják meg a modernisták. Nincs az igaztalanságnak az a neme, amivel őket ne kínoznák, de leginkább tudatlansággal és csökönyösséggel vádolják őket. Ha megfélemednek ellenfeleik képzettségétől és erejétől, akkor őket agyonhallgatással igyekeznek lehetetlenné tenni. Ez az eljárásuk a katolikusokkal annál felháborítóbb, mivel ugyanakkor fékezetlenül égis magasztalják azokat, akik véleményükben osztoznak; emezeknek újdonságtól áradó könyveit nagy tapsal fogadják; minél merészebben forgatja ki valaki a régieket, veti meg a hagyományt s az egyházi tanítóhivatalt, annál bölcsebbnek kiáltják ki: végre, amitől bármely jó ember csak elborzadhat, akit elér az egyház kárhoztatása, azt körülrajongják s nemcsak nyíltan és bőségesen feldicsérik, hanem éppen az igazságnak vértanújaként ünneplik. Az ifjabb elmék, melyeket mindez elszedített és megzavart a dicséreteknek és szidalmaknak ez a lármája, hogy tudatlanoknak ne mondják őket s hogy bölcseknek tűnjenek föl, meg a kíváncsiság és gőg belső kényszere alatt akárhányszor az áradatba vetik magukat és a modernizmushoz pártolnak.

43. De ezek már azokhoz a csselfogásokhoz tartoznak, amelyekkel a modernisták eladják portékáikat. Mire nem képesek, hogy követőik számát növeljék? A szent szemináriumokban, az egyetemeken elhódítják a tanári állásokat s lassanként megméltelyezik a tanszékeket. Tanaikat, ha talán burkoltan, beleszövik templomi szónoklataikba; nyíltan megvallják a gyűléseken; betolják és terjesztik a társadalmi intézményekben. Könyveket, napilapokat, folyóiratokat adnak ki a maguk vagy más neve alatt.

---

³Motu proprio *Ut mysticam* 14. Martii 1891.

Olykor egy s ugyanazon író több nevet is használ, hogy az avatlatlanok megejtessenek a szerzők színlelt sokaságával. Szóval tettben, beszédben, írásban mitől sem riadnak vissza, úgy, hogy szinte lázas őrjöngőknek mondhatnánk őket. És mindennek mi a gyümölcse? Sirathatunk igen sok nagyreményű ifjút, akik legnagyobb hasznára válhattak volna az egyháznak, de letértek a helyes ösvényről. Sirathatunk másokat is, akik bár nem jutottak ennyire, de mintegy belehelve a megromlott levegőt, szabadabban szoktak gondolkozni, beszélni, írni, mintsem katolikusokhoz illik. Vannak ilyenek a világiak közt, vannak a papok közt is és amit kevésbé várnánk, a szerzetesrendekben sem hiányzanak. A biblikus tárgyakat a modernisták törvényei szerint kezelik. A történetírásban, az igazság kimutatásának örve alatt, szorgosan s bizonyos nyílt gyönyörrel hozzák napfényre azt, ami látszólag foltot vet az egyházra. A nép szent hagyományait, bizonyos apriorizmustól vezetve, mindenáron el akarják törölni. A régiségüktől ajánlt szent ereklyéket megcsúfolják. Az a hiú vágy vezeti ugyanis őket, hogy a világ beszéljen róluk s tudják, hogy ezt nem érhetnék el azzal, ha csupán azt mondanák, amit mindig és amit mindenki mondott. És eközben talán úgy vannak meggyőződve, hogy Isten és az egyház iránt teljesítenek kötelességet: valójában pedig a legsúlyosabban megbántják őket, nem is annyira munkájukkal, mint inkább a szándékkal, mely vezérli őket és mivel nagy merészen fölötte hasznosnak hirdetik a modernisták működését.

Harmadik rész: gyógyszerek

44. A tévelyek e csapatának nyílt támadásával boldog emlékű elődünk, XIII. Leó igyekezett már – kivált biblikus téren – szóban és tettben erősen szembeszállni. De a modernistákat, amint láttuk, nem egykönnyen ijesztik meg ezek a fegyverek: a legnagyobb figyelmességet és lelki megalázkodást színlelve a pápa ígeit a saját javukra csavarták el, tetteit pedig másokra vitték át. Így a baj napról napra súlyosbodott. Miért is, Tisztelendő Testvérek, elhatároztuk, hogy tovább nem késlekedünk, és fogantatosabb intézkedéseket léptetünk életbe. Titeket pedig kérünk és felszólítunk, hogy e fontos kérdésben sohase érjen benneteket kifogás, az éberség, buzgalom, szilárdság elmulasztása miatt. És amit tőletek kérünk és elvárunk, ugyanazt kérjük és elvárjuk a többi lelkipásztortól, a növendékpapság nevelőitől és tanáraitól, legkivált pedig a szerzetesrendek legfőbb előjáróitól.

I. A skolasztikus bölcselet, mint a szent tudományok alapja

45. Ami tehát először is a tanulmányokat illeti, akarjuk és meghagyjuk, hogy a skolasztikus bölcselet tétessék a szent tanulmányok alapjává. Természetesen,

ha valami nagyon kényes vagy csak melleleg érintett dolog fordul elő a skolasztikus tudósoknál, vagy ami nem egyezik a későbbi korok kutatásaival, vagy végre még nem is valószínű, azt legkevésbé sem szándékunk követésre ajánlani a mi korunknak.¹

A fődolog az, hogy a skolasztikus bölcseletet követendőnek írjuk elő s értjük különösen azt, amelyet Aquinói Szent Tamás tanított: amit erre nézve elődünk szentesített, azt mind érvényben tartjuk és amennyiben szükséges, megújítjuk és megerősítjük s kötelező megtartását az egyetemeknek elrendeljük. A püspököknek kötelessége lesz, ha valahol ezek a szemináriumokban elhanyagoltattak, sürgetni és követelni, hogy a jövőben figyelembe véttessenek. Ugyanezeket írjuk elő a szerzetesrendek igazgatóinak. A tanárokat pedig intjük, hogy jól jegyezzék meg ezt: Aquinói Szent Tamástól eltérni, kivált metafizikai kérdésekben, mindig nagy kárral jár.

46. Ez tétetvén a bölcselet alapjává, rajta a teológia épülete szilárdan építtessék föl. A teológia tanulmányozását, Tisztelendő Testvérek, tehetségeitek szerint mozdítsátok elő, hogy a szemináriumból kikerülő papnövendékek annak kitűnő tiszteletétől és nagy szeretetétől legyenek eltelve s abban mindenkor kedvük találják. Mert

senki előtt sem ismeretlen, hogy a tanulmányoknak ama nagy és számos tömegében, amely az igazságra áhító elmének kínálkozik, a szent teológia annyira követelheti magának az első helyet, hogy a bölcseknek régi mondása szerint a többi tudománynak és művészetnek kötelessége neki alávetve lenni s azt szolgáló módjára szolgálni.²

Hozzáteesszük ehhez, hogy mi azokat is dicséretre méltóknak tartjuk, akik teljes tiszteletből a hagyomány, a szentatyák s az egyházi tanítóhivatal iránt, bölcs ítélettel s a katolikus elvekkel

¹Leo XIII. Enc. *Æterni patris*.

²Leo XIII. Litt. ap *In magna* 10. Dec. 1889.

élve (amit nem mondhatunk el mindenkiről) a pozitív teológiát az igazi néven nevezendő történelemtől kölcsönzött fényel igyekeznek megvilágítani. Valóban nagyobb fontosságot kell tulajdonítani a pozitív teológiának, mint ezelőtt: ám ez úgy történjék, hogy a skolasztikát semmi veszteség ne érje és ítéltesenek el azok, akik, mintegy a modernisták ügyvivőül szegődve, a pozitív teológiát úgy felmagasztalják, hogy a skolasztikus teológiát megvetni látszanak.

47. A profán tanulmányokra vonatkozólag pedig elég lesz ismételnünk azt, amit elődünk oly bölcsen mondott:

Buzgón foglalkoztatok a természettudományokkal: e téren a mi korunknak lángeszű, merész és hasznos fölfedezéseit amily joggal csodálják a kortársak, éppoly örökös magasztalással és dicsérettel fogják az utódok emlegetni.³

De ez ne történjék a szent tanulmányok rovására, amire nézve ugyancsak elődünk ezt a nagyon komoly intelmet adta:

Ha valaki mélyebben kutatja e tévelyek okát, legkivált abban fogja találni, hogy a mi korunkban minél inkább nőtt a buzgalom a természettudományok iránt, annál jobban hanyatlottak a komolyabb és magasabb tanulmányok: némelyek szinte feledségbe mentek⁴ az embereknél; mások hanyagul és könnyelműen kezeltenek és ami méltatlanság, elvesztvén régi méltóságuk fényét, megméltelyeztetnek a vélemények gonoszságával és a visszás nézetek szörnyűségével.⁵

---

³Alloc. 7. Martii 1880.

E törvény értelmében tehát előírjuk a természettudományok tanításának szabályozását a szent szemináriumokban.

II. E szabályok végrehajtása

48. Szem előtt kell tartani mind a mi előírásainkat, mind elődünk előírásait, valahányszor szemináriumok vagy katolikus egyetemek igazgatóinak és tanárainak kiválasztásáról van szó. Akik bármi tekintetben a modernizmushoz hajlanak, azok minden tekintet nélkül tartassanak távol az igazgatás vagy a tanítás tisztétől; ha már hivatalban vannak, mozdíttassanak el: hasonlóképpen, akik nyíltan pártolják a modernizmust, akár a modernisták dicsérésével és vétükük mentegetésével, akár a skolasztika, a szentatyák, az egyházi tanítóhivatal ócsárlásával, akár az egyházi hatalom, illetve annak bármely viselője iránti engedelmesség megtagadásával: hasonlóképpen, akik a történelemben vagy a régészetben, vagy a biblikumban újdonságokat keresnek: hasonlóképpen, akik elhanyagolják a szent tudományokat vagy a világiakat többre látszanak becsülni. Ebben a kérdésben, Tisztelendő Testvérek, különösen a tanárok megválogatásában, sohasem lehet túlságos az elővigyázat és az állhatatosság; mert a mesterek példája után igazodik a tanítványok többsége. Miért is kötelességtek teljes tudatában, bölcsen és erélyesen járjatok el ezen ügyben.

49. Hasonló éberséggel és szigorúsággal kell kiismerni és kiválogatni azokat, akik a szent dolgokba akarnak beavattatni. Távol, távol legyen a papi rendtől az újdonságok szeretete: a kevély és a makacs lelkeket gyűlöli az Isten! – A teológia és a kánonjog tudora ezentúl ne lehessen senki, aki előzőleg nem hallgatta

---

⁴feledésbe merültek (– a kiadó)

⁵Loc. cit.

a skolasztikus filozófia rendes tanfolyamát Mert ha megkapná a tudori címet, hiába kapná. Amit az egyetemek látogatásáról a püspökök és szerzetesek ügyei élén álló szent tanács Olaszország világi és szerzetes papjai számára előírt 1896-ban, azt ezen túl kiterjesztendőnek rendeljük el az összes nemzetekre. – Papnövendékek és papok, akik valamely katolikus egyetemre vagy főiskolára beiratkoztak, azokat a tárgyakat, amelyek ezeken előadatok, ne hallgassák világi egyetemen. Ha ez valahol meg volt engedve, a jövőre nézve megtiltjuk. – Azok a püspökök, akik ily egyetemek vagy főiskolák igazgatói fölött állanak, a legszorgosabban vigyázzanak rá, hogy amit most elrendeltünk, az állandóan figyelembe vétessék.

III. A püspökök kötelessége: a könyvek, lapok, gyűlések fölötti őrködés

50. Hasonlóképp kötelessége a püspököknek a modernista szellemű s azt terjesztő iratoknak, ha kiadattak, eltiltani az olvasását, ha még nem adattak ki, eltiltani a kiadását. Továbbá semmi ilyennemű könyv, napilap, folyóirat ne bocsáttassék be se a szemináriumi ifjak, se az egyetemi hallgatók közé: mert ezek nem kevésbé ártalmasak, mint az erkölcsellenes iratok, sőt annyival inkább, mert a keresztény élet forrását fertőzik meg. Ugyanígy bírálendók el némely katolikus írók, akik különben nem rossz szándékúak, de járatlanok lévén a teológiai tanulmányokban és újabb filozófiai képzettséggel bírva, emezt a hittel törekednek kiegyeztetni és ezáltal, amint mondják, a hitnek használni. Ezek a művek, mivel szerzőik neve és híre miatt nem adnak okot a félelemre, annál több veszélyt rejtenek magukban, mert lassanként a modernizmus felé terelik az olvasót.

51. Általában pedig, Tisztelendő Testvérek, hogy szabályt adjunk e fontos kérdésben, ha bármelyiktek egyházmegyéjében olvasásra veszélyes könyvek adatnak ki, erélyesen törekedjete arra, hogy ezek számúzessenek s ha kell ünnepélyes tilalommal is éljete. Mert igaz, hogy az Apostoli Szentszék mindent elkövet ezen iratok kiirtására, de számuk már akkorára nőtt, hogy alig elég erőnk mindegyik elbírálására. Ennek következménye, hogy néha későn jő az orvosság, mikor már a baj elharapódzott a hosszas halogatás miatt. Kívánjuk tehát, hogy az egyházi előjárók, félretéve minden félelmet, minden testi okosságot, nem ügyelve a gonoszok kiabálására, szelíden, de állhatatosan teljesítsék kötelességüket; megemlékezvén arról, amit XIII. Leó *Officiorum* című apostoli konstitúciójában előírt:

Az ordináriusok, úgyis mint a Szentszék delegátusai, igyekezzenek az egyházmegyéikben kiadott vagy elterjedt ártalmas könyveket és más iratokat „ eltiltani és a hívők kezéből eltávolítani.

Ezen ígék szerint ez nemcsak joguk, hanem kötelességük is. És senki se hígyje, hogy teljesítete ezt a kötelességét, ha egy vagy két könyvet följelentett nekünk, míg jóval több mást terjedni és forgalomban hagy. Az se tartson vissza titeket, Tisztelendő Testvérek, ha történetesen valamelyik szerző másutt megszerezte könyvére az *imprimatur*-t, mert ez először hamisított lehet, másodsor hanyagságból s túlságos kegyből adatott és a szerző részéről túlságos bizalommal fogadtatott, amely utóbbi eset olykor előfordul a szerzetesrendekben. Megesik, hogy amint ugyanaz az eledel nem való mindenkinek, úgy némely könyvek is, melyek egyik helyen ártalmatlanok, másutt a körülmények miatt ártalmasak lehetnek. Ha tehát egy püspök, a hozzáértők

véleményének meghallgatása után, ily könyveket is elítélendőnek talál a saját egyházmegyéjében, mi erre megadjuk neki a hatalmat, sőt ezt kötelességévé is tesszük. Mindenesetre illendően kell intézni az ügyet, az eltiltást, ha ez elég, a papságra szorítva; ám a katolikus könyvveresokra mindenkor áll az a szabály, hogy a püspöktől elítélt könyveket nem szabad eladni. És ha már erre a tárgyra tértünk, vigyázzanak a püspökök, nehogy a könyvveresok nyereségvágyból rosszul sáfárkodjanak: mert némelyiknek könyvjegyzékében a modernisták művei áradozva s nem kis dicsérettel ajánlatnak. Ezeket, ha vonakodnak engedelmeskedni, a püspökök, előzetes intés után, ne habozzanak megfosztani a „katolikus könyvkereskedő” címtől; hasonlóképp s annál több joggal, ha püspöki könyvveresok: akiket pedig a „pápai könyvkereskedő” cím ékesít, azokat jelentsék fel az Apostoli Szent-széknek. Végül mindenkinek emlékezetébe idézzük azt, amit az említett *Officiorum* című konstitúció XXVI. cikkelye tartalmaz:

„Mindazok, akik apostoli engedélyt kaptak tiltott könyvek olvasására és megtartására, azért nem olvashatnak s tarthatnak meg bármely, a helyi ordináriusoktól elítélt könyvet vagy lapot, hacsak az apostoli engedélyben nyomatékosan ki nincs tüntetve, hogy szabad bárkitől kárhóztatott könyveket olvasniuk vagy megtartaniuk.”

IV. Cenzúra

52. Ám nem elég a rossz könyvek olvasását és eladását megakadályozni, meg kell tiltani a kiadásukat is. Azért a püspökök a legnagyobb szigorúsággal osztogassák a kiadási engedélyt. Mint-hogy az *Officiorum* című konstitúció szerint igen sok az oly

könyv, amelyek kiadására engedélyt kérnek a püspöktől, s mint-hogy a püspök maga nem vizsgálhatja meg előzetesen mind-egyiket, némely egyházmegyében elegendő számú cenzort rendelnek ki a könyvek megvizsgálására. Ezt a cenzori intézményt nagyon dicsérjük és nemcsak ajánljuk, hanem egyenesen előírjuk, hogy azt minden egyházmegyében vezessék be. Legyenek tehát minden püspöki udvarban hivatalos cenzorok, akik a kiadandó műveket megvizsgálják és ezek mind a két klérusból választassanak, korban, képzettségben, bölcsességben kiválók legyenek s a tanok jóváhagyásában vagy elítélésében biztos középúton haladjanak. Rájuk bízassék azon iratok megvizsgálása, amelyek kiadásához az idézett konstitúció XLI. és XLII. cikke-lye értelmében engedélyre van szükség. A cenzor véleményét írásban közölje. Ha ez kedvező, a püspök megadja a kiadási engedélyt *Imprimatur* szóval, mely elé azonban odateendő a *Nihil obstat* formula, a cenzor nevével együtt. A római kúrián, csak-úgy, mint a többin, hivatalos cenzorok nevezendők ki. Ezeket Rómában a bíboros vikárius meghallgatása után s magának a pápának beleegyezésével és jóváhagyásával a Vatikán háznagya nevezi ki. Az ő föladata lesz minden egyes bírálatra szánt mű címsorát kijelölni. A kiadási engedély ugyancsak a háznagy által adatik meg, valamint a pápai bíboros vikárius által, vagy ennek helyettese által, a cenzor jóváhagyó formulájának – mint mondtuk – előrebocsátásával s a cenzor nevének hozzátételével. Csak rendkívüli és ritka esetekben, a püspök bölcs ítéletéből lehet a cenzor nevét mellőzni. A szerzők a cenzor nevét soha se tudják meg, mielőtt ez kedvező véleményt nem adott, azért, hogy a cenzor ne legyen esetleg zaklatásoknak kitéve, mialatt ez iratokat vizsgálja, vagy ha a kiadást nem javallaná. Cenzorok szerzetesrendekből sohase választassanak, hacsak előzete-sen és titokban meg nem hallgattatott a tartományi főnököknek,

illetve Rómában a generálisnak véleménye, aki is a jelöltnek erkölcséről, tudományáról és tanultságáról lelkiismerete szerint köteles tanúságot tenni. A szerzetesrendek főnökeit figyelmeztetjük azon fontos kötelességükre, hogy sohase engedjék meg alantasaiknak, hogy valamit nyomdába adjanak, mielőtt maguk és az ordináriusok erre engedélyt nem adtak. Végezetül megjegyezzük és kijelentjük, hogy a cenzori cím, mellyel valaki fölruháztatik, nem használható föl a saját egyéni véleményeinek támogatására s annak e tekintetben semmi értéke sincs.

53. Ezeket általánosságban elmondván, nevezetesen annak szorgosabb megtartását írjuk elő, amit az *Officiorum* konstitúció XLII. cikkelyének ezen igéi tartalmaznak:

„ Világi papoknak tilos az ordináriusok előzetes engedelmel nélkül napilapok vagy időszakos lapok szerkesztését elvállalni. „

Akik ezzel az engedelemmel visszaélnek, attól előzetes intés után megfosztandók. Ami azokat a papokat illeti, akik úgynevezett *levelezők* vagy *munkatársak*, mivel gyakran előfordul, hogy ezek a modernizmustól megmértelyezett cikkeket közölnek a napilapokban vagy folyóiratokban, vigyázzanak rájuk a püspökök, nehogy hibázzanak s ha hibáztak, intsék meg, esetleg az írástól tiltsák el őket. Ugyancsak komolyan intjük a szerzetesrendek főnökeit, hogy résen álljanak: ha elhanyagolnák kötelességüket, a püspökök, mint a pápa képviselői teljesítsék azt. Katolikusoktól szerkesztett napilapoknak s folyóiratoknak, amennyiben lehetséges, legyen kijelölt cenzoruk. Ennek kötelessége lesz minden egyes lapot vagy könyvet a kiadása után tüzetesen átolvasni; ha valamit bennük veszélyesnek talál, azt tüstént javíttassa ki. Ugyanez legyen a püspökök kötelessége, még ha a cenzor kedvezően ítélt volna is.

V. Kongresszusok

54. A kongresszusokat és nyilvános gyűléseket már föntebb említettük, mint ahol a modernisták nyilvánosan igyekeznek nézeteiket támogatni és terjeszteni. – A püspökök ezentúl ne engedjék meg, vagy csak ritkán, hogy a papok gyűléseket tartsanak. Ha megengedik, csak azon föltétel alatt engedjék meg, hogy ott semmi oly dolgot ne tárgyaljanak, ami püspökökhöz s az Apostoli Szentszékhez tartozik; hogy semmit se javasoljanak vagy követeljenek ott, ami a szent hatalom bitorlását jelenti; hogy semmi olyan beszéd ne hangozzék el, ami a modernizmust, a presbiterianizmust vagy a laicizmust érintené. – Ilyen gyűléseken, melyeket esetről esetre csak írásbeli engedéllyel és más időben lehet megtartani, más egyházmegyebeli pap csupán a saját püspöke ajánlólevelével vehet részt. – És egyik pap se feledje el azt, amit XIII. Leó oly komolyan ajánlott:

Szent legyen a papok előtt följobbvalóik tekintélye: legyenek meggyőződve, hogy a papi hivatal, ha csak nem a püspök vezetése alatt gyakoroltatik, se „
„ szent, se elég hasznos, se tisztességes nem lehet.⁶

VI. Egyházmegyei megfigyelő tanácsok

55. De, Tisztelendő Testvérek, mit ér, ha mi parancsokat, szabályokat adunk és azokat nem tartják be pontosan, állhatatosan? Hogy ez szerencsésen, óhajunk szerint történjék, célszerűnek látjuk az összes egyházmegyéék elé terjeszteni azt, amit Umbria püspökei sok évvel ezelőtt oly bölcsen határoztak.

⁶Litt. Enc. *Nobilissima Gallorum*, 10. Febr. 1884.

Hogy kiirtassanak a már elterjedt tévelyek, vagy ”
hogyan továbbterjedésük megakadályoztassék, hogy
továbbá eltávolítottassanak a gonoszság mesterei,
akik által meggyökeresednek az ezek terjedéséből
származó káros hatások, a szent gyülekezet Borromei Szent Károly nyomdokain haladva elhatározta,
hogy minden egyes egyházmegyében állítottassék föl
egy tanács mindkét [egyházi és világi] klérusnak érde-
mes tagjaiból, akiknek tiszte lesz arra vigyázni,
lappangnak, vagy terjednek-e és miféle új tévelyek
s erről a püspököt értesíteni, hogy a tanácsadókat
összehívva, gyógyszereket gondoljon ki, amelyek-
kel az a baj már csirájában elfojtathassék, nehogy a
lelkek nagy kárára tovább és tovább terjedjen, vagy
ami még rosszabb, napról napra erősödjék és növe-
” kedjék.⁷

Kirendeljük tehát, hogy minden egyes egyházmegyében mi-
nél előbb állítsanak föl ilyen tanácsot, amelynek a *consilium a
vigilantia* nevet adjuk. Ennek tagjai ugyanolyan módon választan-
dók, mint amelyet fentebb a cenzorokra nézve előírtunk. Min-
den második hónapban erre kitűzött napon összejönnek a püs-
pökkel: amit tárgyalnak, amit határoznak, azt a titok pecsétje
alatt őrizték. Kötelességüknek tartásuk pedig ezeket. A moder-
nizmus tüneteit és nyomait mind a könyvekben, mind az okta-
tásban éber szemmel kutassák ki; a papság s az ifjúság megóvá-
sára okos, de sürgős és hathatós rendszabályokat dolgozzanak
ki. Óvakodjanak a szavak újdonságától s emlékezzenek meg XI-
II. Leó intelméről:

---

⁷Art. consess Epp. Umbriæ, Novembri 1849. Tit. II. art. 6.

Nem helyeselhető katolikusok irataiban az a beszédmódor, mely káros újdonságra törekedvén, kinevetni látszik a hívek ájtatosságát és a keresztény élet új rendjéről, az egyház új szabályairól, a modern lélek új vágyairól, a papság új társadalmi hivatásáról, új keresztény nemzedékről és sok más hasonló dologról beszél.⁸

Ezek a könyvekben és az előadásokban ne túressenek meg. Ne hanyagolják el ama könyveket, amelyek kegyes helyi hagyományokról vagy szent ereklyékről tárgyalnak. Ne engedjék meg ily kérdések feszegetését az áhítat élesztésére szánt napilapokban vagy szemlékben, se gúnyt űző vagy a bölcseket megvető igékkel, se megállapodott véleményekkel, kivált – ami gyakran megesik – ha állításaik nem lépik át a valószínűség határát vagy előítéletekre támaszkodnak. A szent ereklyékre nézve ez tartandó szem előtt. Ha a püspökök, akik egyedül illetékesek e kérdésben, biztosan megállapítják valamely ereklye állítólagos voltát, azt vonják ki a hívek tiszteletéből. Ha az ereklye okmányai társadalmi zavarok vagy egyéb ok miatt elvesznének, az ereklye csak gondos püspöki elismerés után teendő ki nyilvános tiszteletre. Az előírás vagy alapos föltevés irányadó csak úgy lehet, ha a tiszteletet a régiség ajánlja; mire nézve idézzük itt a búcsúk és szent ereklyék szent tanácsának 1896-ból származó határozatát:

A régi ereklyék megtartandók az azelőtt tanúsított tiszteletben, hacsak különös esetben nincsenek biztos érvek azoknak hamis, vagy állítólagos voltára.

⁸Instruct. S. C. NN. EE. EE. 27. Ian. 1902.

– Hogy pedig a szent hagyományokról miként kelljen ítélni, arra nézve ez tartassék szem előtt: az egyház e kérdésben oly eszé-lyességgel él, hogy az ily hagyományoknak írásban való elbeszélését csakis a legnagyobb óvatosság mellett és a VIII. Orbán-tól szentesített nyilatkozat előrebocsátásával engedi meg; ami ha betartatik is, még mindig nem kezeskedik a tény igazságá-ról, csak éppen annak elhívését nem tiltja meg, amennyiben hi-telességéhez emberi motívumok vannak. Ebben az értelemben határozott most harminc éve a rítusok szent tanácsa:

„Az ily jelenségeket vagy kinyilatkoztatásokat az apostoli Szentszék se el nem fogadta, se nem kár-hoztatta, hanem mindössze megengedte csupán em-beri hittel való jámbor elhívésüket, a hozzájuk fűző-dő hagyomány miatt, amelyet alkalmas tanúságok és emlékek erősítenek meg.”⁹

Aki ezt tartja szem előtt, ment lesz a félelemtől. Mert vala-mely jelenség kultusza, amennyiben magára a tényre vonat-kozik, vagyis *relatív*nak mondható, mindig magában foglalja a tény igazságának föltételét: amennyiben pedig *abszolút*, mindig az igazságra támaszkodik, mert a szentekként tisztelt szemé-lyekre magukra vonatkozik. Ugyanezt állíthatjuk az ereklyék-ről is. – Végül arra kérjük az örökös tanácsot, hogy kitartóan és szorgosan tartsa szemmel a társadalmi intézményeket, vala-mint a társadalmi ügyekről szóló iratokat, nehogy bennük va-lami modernizmus lappangjon, hanem megfeleljenek a római pápák előírásainak.

---

⁹Decr. 2. Maii 1877.

VII. Háromévenkénti visszatérés

56. És nehogy esetleg feledésbe menjenek ezen előírásaink, akarjuk és meghagyjuk, hogy minden egyes egyházmegye püspöke jelen sorok kibocsátásától számított egy év múlva, azután pedig minden harmadik évben tüzetes és hű jelentést terjesszen fel az Apostoli Szentszékhez mindazon határozatok végrehajtásáról, amelyek ezen Levelünkben foglaltatnak, valamint a pap-ság közt uralkodó tanokról, értjük kivált a szemináriumokat s a többi katolikus főiskolákat, azokat sem véve ki, amelyek nem állanak az ordináriusok tekintélye alatt. Ugyanezt tesszük kötelességükké a szerzetesrendek főkormányzóinak a saját növénydekeikre nézve.

Az egyház és a tudományos haladás

57. Ezeket tartottuk, Tisztelendő Testvérek, megírandóknak minden hívő üdvére. Az egyház ellenfelei ezeket bizonyosan föl fogják használni annak a régi rágalomnak följújtására, hogy mi ellenségei vagyunk a bölcsességnek és az emberiség haladásának. Hogy ezekre a vádakra – melyeket a keresztény vallás története örökös argumentumokkal cáfol meg – valami új ellenvetést mondjunk, szándékunkban áll minden erőnkől előmozdítani egy külön intézet fölállítását, amelyben kitűnő bölcsesség hírében álló katolikus férfiak közreműködése mellett a katolikus igazság vezetésével és tanításával fejlesztessék a tudománynak, a műveltségnek minden ága. Adja Isten, hogy tervünket szerencsésen végrehajthassuk, mindazok segédkezésével, akiket Krisztus egyházának őszinte szeretete lelkesít. De erről más alkalommal.

58. Addig is tinektek, Tisztelendő Testvérek, akiknek munkájában és buzgalmában erősen bízunk, teljes lelkünkben kívánjuk a menny bőséges világosságát, hogy a mindenünnen becsúszó tévelyektől fenyegetett lelkek viszontagsága közt meglássátok, mi a teendők és teljes erővel, szilárdsággal teljesítsétek, amit kötelességeteknek ismertetek föl. Segéljen benneteket hatalmával Jézus Krisztus, a mi hitünknek szerzője és mestere; segéljen könyörgésével és segedelmével a Szeplőtelen Szűz, minden eretnecségnek eltiprója. – Mi pedig szeretetünknek s a balságban isteni vigaszunknak zálogaképpen tiszta szívvel adjuk rátok, pápaságtokra, híveitekre apostoli áldásunkat.

Kelt Rómában, Szent Péter oltáránál, 1907. szeptember 8-án, pápaságunknak ötödik esztendejében.

X. Piusz pápa.

Kiadói utószó: a modernizmus utóéletéről (1907 – 2016)

Tehát Szent X. Piusz pápa a XX. század elején minden erejével azon volt, hogy megsemmisítse a Katolikus Egyház létét fenyegető modernista eretnekséget. Vajon sikerrel járt? A (magyar) Katolikus Közlöny szerzője 1907-ben ezt jósolta:

Ne higgyük azonban, hogy most már a modernizmus megszűnik létezni. Nem, csak kénytelen lesz eljutni logikai következményéhez: hogy szakítson a katolicizmussal, kiválják az egyházból, és külön felekezetté alakuljon. Akik pedig az egyházban akar-
nak maradni, nem mondhatják magukat egyszerre modernistáknak a katolikusoknak, hanem csak egyszerűen katolikusok lesznek, a hagyomány és az egyház fölfogása szerint.¹

A kiközösített modernista *George Tyrrell* viszont egészen máshogy képzelte el a jövőt:

Hidegvérrel őrizzük meg helyünket, és ne rémüljünk meg, amikor ők az Egyház hivatali díszait magukra öltve az Egyház nevében lesújtanak bennünket az anatómáikkal. Jelen dominanciájuk csak ideiglenes fejezet az Egyház történetében.²

---

¹Egyházi Közlöny, 1907. szeptember 27. szám, 599. p.

És máshol:

Ha az enciklika elnyomó intézkedéseit sikerrel végrehajtanák, akkor attól lehet tartani, hogy a modernizmus – melynek megdöbbentő energiájáról, sokoldalúságáról és elterjedtségéről az enciklika tanúskodik – egyszerűen a föld alá, a katakombákba kényszerülne, hogy aztán ott növekedjék és erősödjék, és újra megszervezze magát arra a nem túl távoli jövőre várva, amikor képes lesz majd megújult lendülettel újra előretörni. A homokból emelt gátak ellenére elérkezik majd a dagály. Nem békésen, hanem veszélyes rohammal.³

Úgy tűnik, az élet inkább Tyrrell várakozásait igazolta. A modernizmus elítélése és (látszólagos) elfojtása után alig néhány évtizeddel, az 1920-as és 1930-as években megjelent egy új teológiai irányvonal, az úgynevezett *nouvelle théologie*, azaz (szó szerint) „új teológia”. Ez lényegében nem volt más, mint a modernista eretnecség felmelegített, újracsomagolt változata.

Szót kell ejtenünk a jelenleg is igen népszerű *Pierre Teilhard de Chardin* munkásságáról is. Ő (többek között) a kiközösített Tyrrell tanítványa volt. Saját ars poeticáját így fogalmazta meg 1936-os levelében:

Egyre inkább azon erőfeszítés kerül érdeklődésem középpontjába, hogy saját magamban kialakítsak,

²In: Msgr. Henri Delassus, *La conjuration anti-chrétienne*, 144. p.

³In: Newman Smyth: *Passing Protestantism and Coming Catholicism*, New York, Scribners, 1912. 111–112. p.

” illetve magam körül terjesszek egy új vallást (ha tetszik, nevezzük ezt feljavított kereszténységnek), aminek személyes istene nem a régmúlt idők ősi földesura, hanem a világ Lelke.⁴

És máshol:

” Ahogy múlnak az évek, egyre inkább azt gondolom, hogy pusztán ennyi a szerepem... mint Keresztelő Szent Jánosnak: előre jelezni az eljövendőt. Vagy az is lehet a hivatásom, hogy segítsek: a már létező dolgoknak új lelke szülessék.⁵

A katolikus vallás úgy vallással („feljavított kereszténységgel”) való helyettesítéséhez természetesen az Egyház teológusainak is volt egy-két szava. A Vatikán többször is eltiltotta Chardint attól, hogy filozófiai kérdésekről írjon. Őt viszont – az „új teológia” többi képviselőihez hasonlóan – nem érintette meg különösebben, hogy az Egyház elítélte tévedéseit. Egy alkalommal például ezt írta:

” [Mostanra már] olyan sok barátom van, jó stratégiai pozíciókban, hogy egyáltalán nem félek a jövőtől. Megnyertem a játékot.

Reginald Garrigou-Lagrange, a nagy domonkos teológus így foglalt állást az „új teológiáról” híres cikke végén:

---

⁴Letter to Leontine Zanta, 1936. január 26.

⁵I.m.

[Az új teológia] visszavezet bennünket a modernizmusba, mert elfogadta a modernizmus lényegi alapfeltevését, miszerint az Igazság hagyományos meghatározását (*æquatio rei et intellectus* – azaz »megfelelési [vagy alkalmazkodási] viszony a dolog és az értelem között«) mint képzeletbeli dolgot, helyettesítették a szubjektív meghatározással: *adequatio realis mentis et vitæ* – azaz az elme megfelelése (vagy alkalmazkodása) az élethez. [...] Tehát újra felmondják a modernista szöveget: »Az igazság nem változatlanabb magánál az embernél, mert hiszen vele, benne és általa fejlődik.«⁶ Tehát ahogy X. Piusz mondta a modernistákról: »elferdítik az Igazság örök fogalmát.« [...] Mindez oda vezetne, hogy pontosan azt mondjuk ki, amit az Egyház ellenségei hallani akarnak. [Az új teológia képviselői által írt] újabb könyveiket olvasva azt találjuk, hogy teljes lelki nyugalommal javasolnak új értelmezéseket a dogmáinkhoz; legyen szó akár az Eredeti Bűnről, akár a kozmikus gonoszról, akár a Megtestesülésről, akár a Megváltástól, akár az Eucharisziáról, a végső, egyetemes újraegyesülésről, a kozmikus Krisztusról, vagy akár minden vallás közös közeledéséhez az egyetemes, kozmikus középponthoz.

Érthető, hogy miért mondta a Szentatya [XII. Piusz pápa] az »új teológiáról« közelmúltban elhangzott beszédében – ami a *L'Osservatore Romano* 1946. szeptember 19-i számában jelent meg – a következőket: »Ha elfogadnánk ezt az álláspontot, mivé len-

nének akkor a Katolikus Hit változhatatlan dogmái,
” mivé lenne a Hit egysége és stabilitása?”⁷

Aki alaposabban szeretne megismerkedni az „új teológiával”, annak a *Nouvelle Théologie – „új teológia”: a modernizmus örököse, a II. Vatikáni Zsinat előfutára*) című [angol nyelvű] könyvet ajánljuk figyelmébe.⁸

XII. Piusz pápa az 1950. évben kiadott *Humani Generis kezdetű pápai enciklikájában*⁹ világosan megcáfolta az „új teológia” tévedéseit. A jelenleg hivatalos „Katolikus Lexikon” online kiadása a következőt írja erről az enciklikáról:¹⁰

Humani generis (latinul „emberi nemnek”), ”

1950. augusztus. 12.: XII. Piusz pápa (uralkodott 1939–58) enciklikája a szent tudományokban éledő új irányzatok kritikájáról.

Előzményei az úgynevezett „új teológia” körül, főként a jezsuiták és domonkosok között folyó viták. Az I. világháború után Európában francia-német nyelvterületen teológiai megújulás kezdődött. A

⁶ A *Lamentabili Sane* kezdetű dekrétumban elítélt hamis állítások közül az 58-as számú.

⁷ Reginald Garrigou-Lagrange: *La nouvelle théologie où va-t-elle?* – azaz: „Hová vezet az új teológia?”, 1946, *Angelicum*

⁸ Jürgen Mettepenningen: *Nouvelle Théologie – New Theology: Inheritor of Modernism, Precursor of Vatican II*

⁹ Lásd: <http://figyelji.de/a/humanire>

¹⁰ A szócikk lementésének dátuma 2015. június 3. A könnyebb olvashatóság érdekében a szöveget bekezdésekre tagoltuk, a rövidítéseket feloldottuk, a személyneveket pedig teljes formájukra kiegészítettük; a szövegen egyéb módosítást nem végeztünk.

Szentíráshoz és az egyházatyákhoz való visszahajlás; Henri Bergson, Maurice Blondel, Joseph Maréchal, JS és az új filozófiák (hegelianizmus, egzisztencializmus, perszonalizmus) pozitív eredményeinek integrálása, továbbá a szenttamási eszmevilág új szempontú tanulmányozása (Marie-Dominique Chenu OP, Gilson) kibontakoztatta az „új teológiát” (maga a „nouvelle théologie” kifejezés a domonkos Garrigou-Lagrange-tól származik. Fő képviselői többnyire jezsuiták: Henri de Lubac SJ, Jean Guenolé-Marie Daniélou SJ, Hans Urs von Balthasar SJ, Henri Bouillard SJ, továbbá Teilhard de Chardin SJ és Gaston Fessard SJ (bergsoni, ill. hegeli intuícióikkal).

Fő ellenfeleik a *Revue Thomiste* domonkos folyóirat köré csoportosulók, Reginald Garrigou-Lagrange OP, Marie-Michel Labourdette OP, Marie-Joseph Nicolas OP. A domonkosok a modernizmus föléledését, tehát teológiai és erkölcsi relativizmust és intellektualizmus-ellenességet véltek fölfedezni abban, hogy a jezsuiták elfogadták a történetiség és a fejlődés szempontjait. Az is nyugtalanította őket, hogy a jezsuiták (Daniélou szavaival élve) „világítótoronynak, de nem határkőnek” tekintették Aquinói Szt Tamás tanait. A domonkos Yves Marie-Joseph Congar OP és Marie-Dominique Chenu OP szintén gyanúba került.

A Humani Generis tartalma. A pápa személyek megnevezése nélkül fölhívta a figyelmet a katolikus gondolkodásban jelentkező veszélyes irányzatokra:

a historicizmusra (történetiség), relativizmusra és ökumenizmuson belüli irenizmusra. Ezen irányzatok onnan származnak, hogy egyes katolikus szakemberek nagy engedményeket tettek a modern filozófiának (historicizmus, marxizmus, egzisztencializmus), amiből következik a spekulatív teológia és a dogmatikus formulák lebecsülése (ami bizalmatlanság az értelmi megismeréssel szemben), a Tanítóhivatal irányelveinek elhanyagolása, visszaélések a szentírási és patrisztikus forrásokkal.

„ A *Humani Generis* olyan teológusok műveiből vette a bírált formulákat, akiket később eltiltottak a tanítástól és a publikálástól (pl. a jezsuita Lubac, Bouillard és a domonkos Chenu és Congar).

Viszont ha teológiai kérdésekben nem is, abban bizonyosan igaz volt Chardinnek, hogy az '50-es évekre az *új vallás* híveinek már számos stratégiai pozíciót sikerült elfoglalniuk az Egyház szervezetében. A katolikus lexikon *Humani Generis*ről szóló szócikke ugyanis így fejeződik be:

„ A II. Vatikáni Zsinat idején a pápák rehabilitálták őket [mármint az „új teológia” azon képviselőit, akiknek tanítását az enciklika elítélte], sőt Lubac, Congar, Daniélou és Balthasar később bíboros lett. Elmondható, hogy a zsinat 2. ülészakától kezdve az új teológia „áttört” és beépült a zsinati dokumentumokba.

Az utolsó mondatot szeretnénk még egyszer az Olvasó figyelmébe ajánlani: az „**új teológia**” [melynek **tévedéseiről** XII. Piusz

pápa a *Humani Generis* enciklikában leírta: azzal fenyegetnek, hogy **aláássák a katolikus tanítás alapjait**, és ami lényegében nem különbözik a modernizmustól, amit X. Piusz pápa jelen enciklikájában elítélt] a II. Vatikáni Zsinaton **áttört, és beépült a zsinati dokumentumokba.**

Lehetséges volna, hogy ez azt jelenti: a II. Vatikáni Zsinat után az egyszer már elítélt modernista eretnekség vált az Egyház hivatalos tanításává? Hogy ezt eldönthessük, vizsgáljuk meg, hogyan nyilatkoznak a Katolikus Egyház jelenlegi vezetői a modernista eretnekségről, illetve az annak idején kiközösített eretnekekről!

Mint már írtuk, George Tyrrell volt a modernizmus egyik vezéralakja. Téveszméihez élete végéig ragaszkodott; Szent X. Piusz pápa intézkedéseit mindvégig ellenezte, becsmérelte. Az Egyházon kívül, szent X. Piusz pápa (a modernistákra kimondott általános) értékelése szerint az Egyház veszedelmes ellenségeként halt meg.

Halálának 100 éves évfordulójára 2009-ben az ír jezsuiták emlékkonferenciát szerveztek, aminek meghívójában ez olvasható:

Tyrrell átütő intelligenciával rendelkezett, és mélyen aggódott az Egyház teológiájáért. Úttörő munkássága határozott mértékben hozzájárult a teológia fejlődéséhez a II. Vatikáni Zsinat óta. [...] egyike az Angol Rendtartomány legfigyelemreméltóbb szülötteinek [...] Tyrrell idővel Anglia egyik vezető katolikus teológusává vált. [...] nézetei egyre radikálisabbá váltak, és 1906-ban a »Modernista mozgalom« ügye kapcsán elbocsájtották a rendből, majd pedig azt követően, hogy nyilvánosan a modernizmust elítélő pápai enciklika, a *Pascendi* ellenében foglalt állást, 1907-ben eltiltották a szentségektől, és

lényegében kiközösítették az Egyházból. Két évvel később [amikor elhalálozott] nem részesülhetett katolikus temetésben, mert semmilyen nyilvános jelét nem adta, hogy visszavonta volna nézeteit [...]

Tyrrellt - aki számottevő pasztorális képességekkel és átütő intelligenciával rendelkezett – nagy becsben tartották mind korának angol jezsuitái, mind pedig széles baráti köre, amibe beletartozott az összes vezető modernista: Baron Frederick von Hügel, Maude Petre és Alfred Loisy – hogy csak néhányukat említsük meg.

Tyrrell gondolatai nem csak a skolasztikus katolikus teológia nagy részének steril világa számára jelentettek kihívást; az, ahogyan Krisztus immanens és mindent átforgató hatalmát hangsúlyozta, érezhető hatással volt a II. Vatikáni Zsinat utáni teológia

” nagy részére.¹¹

Összehasonlításképpen: 5 évvel később, 2014. augusztus 20-án ünnepeltük Szent X. Piusz pápa halálának 100. évfordulóját. Ez alkalomból a jezsuiták nem rendeztek emlékkonferenciát; Bergoglio ugyan aznap is megtartotta szokásos általános kihallgatását, de a szent pápa halálának 100. évfordulója ezen nem került szóba. (Találkozott viszont az argentin futballválogatottal.) Hogy ez a csend mennyire szokatlan, abból is láthatjuk, hogy például két héttel korábban, VI. Pál halálának 36. évfordulóján meleg mondatokkal emlékezett meg elődjéről.

Tegyük fel a kérdést: azok a mai jezsuiták, akik a fenti meghívót megfogalmazták, vajon a Szent X. Piusz pápa által vezetett

---

¹¹Lásd itt: <http://www.jesuit.ie/news/george-tyrrell-revisited/>

Katolikus Egyház, vagy pedig a kiközösített eretnek Tyrrell szellemi örökségét viszik tovább?

A kérdés szempontjából érdekes lehet még *Óscar Andrés Rodríguez Maradiaga* bíboros – Ferenc „pápa” legbelsőbb, 8 bíborosból álló tanácsadói körének vezetője – beszéde is, amit 2013-ban tartott egy konferencián. Így fogalmazott:

„A II. Vatikáni Zsinat az Egyház XX. századi [történelmének] központi eseménye. Lényegében [az történet, hogy a zsinat] véget vetett az Egyház és az I. Vatikáni Zsinat által elítélt modernizmus közötti ellenségeskedésnek. [Az I. Vatikáni Zsinat tanításával] ellenkezőleg: a II. Vatikáni Zsinat világosan arra a következtetésre jutott, hogy sem a világ nem a bűn és a gonosz birodalma, sem pedig az Egyház nem a jóság és az erények egyetlen mentsvára. A modernizmus főleg az egyes személyek méltósága és jogai ellen elkövetett visszaélések elleni válaszreakció volt.¹²”

Tehát Szent X. Piusz pápa szerint a modernizmus a legveszélyesebb eretnekség, sőt, tulajdonképpen minden eddigi eretnekség összegzése volt, ami az Egyház életét fenyegeti; ezzel szemben Maradiaga bíboros szerint csak az emberi méltóság elleni visszaélések által kiváltott [jogos] válaszreakció volt.

Tagadhatatlan, hogy Maradiaga bíboros (és általában a zsinat utáni klérus) hitről alkotott felfogása homlokegyenest ellenkezik Szent X. Piusz pápa (és az Egyház kétezer éves) tanításával; azaz másképpen szólva, a Katolikus Egyház modernisták által

---

¹²A beszéd 2013. október 25-én hangzott el, itt: University of Dallas Ministry Conference, Irving Convention Center.

óhajtott „megújulása” mostanra szinte maradéktalanul végbe-
ment.

Mit jelent ez számunkra? Ismét a (magyar) Egyházi Közlönyt
idézzük, 1907-ből:

„A modernizmus azonban – ha elveit és logikai eljá-
rását tekintjük – nem jelenti a katolicizmus megúj-
hodását, hanem éppen ellenkezőleg, egy oly vallá-
si átalakulást, amely a katolicizmus megtagadására
vezet. És ha tanait elfogadná az egyház, a katoliciz-
musból nem maradna meg más, csak puszta neve.”¹³

Tulajdonképpen ez is történt: „hála” a reformoknak, a katoliciz-
musból (néhány, elsősorban a tájékozatlan hívők megtévesztésé-
re szolgáló külsőségen kívül) lényegében csak a puszta neve ma-
radt meg – viszont ezen néven ma már egy új vallást hirdetnek.
(Teszik mindezt úgy, hogy közben továbbra is Katolikus Egyház
képviselőiként lépnek fel, használják annak jelképeit, intézmé-
nyeit és épületeit, illetve (névleg) szentként tisztelik X. Piusz pá-
pát is, aki egész életében minden erejével küzdött minden ellen,
amit ők hirdetnek.)

További ajánlott olvasnivaló a témában:

- A II. Vatikáni Zsinat utáni **reformok részletesebb ta-
nulmányozásához**, illetve a zsinat utáni tanításnak és
gyakorlatnak a zsinat előtti Egyházzal való összevetésé-
hez:

[Tájkép zsinat után.](#)¹⁴

---

¹³Egyházi Közlöny, 1907. szeptember 27-i szám, 599. p.

¹⁴Lásd: <http://figyelji.de/a/tajkepre>

- A modernista eretnekség kialakulásához vezető mozgalmak **történelmi előzményeinek áttekintéséhez:**
[A vallások átalakítása](#) ¹⁵
- Azzal kapcsolatban, hogy mindez hogyan lehetséges, illetve hogyan fér össze a **pápai tévedhetetlenséggel** és az Egyház fogyatkozhatatlanságával:
[Hagyományhű katolikusok, tévedhetetlenség és a pápa](#) ¹⁶

Budapest, 2016. május 27.

Kapisztrán Szent János Kiadó

---

¹⁵Lásd: <http://figyelji.de/az/atalakitasra>

¹⁶Lásd: <http://figyelji.de/a/papara>

További elérhető kiadványaink:

- Franz Spirago: Felnőttek Katekizmusa (1929)
- Franz Spirago: Példatár (1927)
- Római Katolikus Katekizmus (1890)
- Goffine Lénárt Katolikus oktató- és épületes könyve (1928)
- Goffine Lénárt: Módszer a lélekben történő szentmishallgatásra
- Túrmezei Ferenc: Jöjj Szentlélek Úristen! (1940)
- Blaskó Mária: Isten kertje (1941)
- Blaskó Mária: Jaj de szép! (1929)
- Jámbor László S. J.: Levelek húgomhoz (1941)
- Dr. Tóth Tihamér: A tiszta férfiúság (1935)
- Dr. Tóth Tihamér: Dohányzol? (1936)
- Dr. Tóth Tihamér: Ne igyál! (1936)
- Dr. Tóth Tihamér: A művelt ifjú (1936)
- Dr. Tóth Tihamér: A jellemes ifjú (1936)
- Dr. Tóth Tihamér: A vallásos ifjú (1936)
- Dr. Tóth Tihamér: Krisztus és az ifjú (1936)
- Finn Ferenc SJ: Tom Playfair (1928)
- Finn Ferenc SJ: Wynn Percy (1941)
- Finn Ferenc SJ: Harry Dee (1942)
- Liguori Szent Alfonz: Az üdvösség útja (1896)
- Egger Ágoston: A keresztény apa (1904)
- Egger Ágoston: A keresztény anya (1904)
- IX. Piusz pápa „Quanta cura” kezdetű körlevele (1864. december 8.)
- XIII. Leó pápa „Libertas præstantissimum donum” kezdetű körlevele (1888. június 20.)
- XIII. Leó pápa „Satis cognitum” kezdetű körlevele (1896. június 29.)

- XI. Piusz pápa „Mortalium animos” kezdetű apostoli körlevele (1928. január 6.)
- XI. Piusz pápa „Divini illius magistri” kezdetű apostoli körlevele (1929. december 31.)
- XI. Piusz pápa „Vigilanti cura” kezdetű apostoli körlevele (1936. június 29.)
- XII. Piusz pápa „Humani generis” kezdetű apostoli körlevele (1950. augusztus 12.)
- Anthony Cekada: Új mise vagy hagyományos mise?
- Donald J. Sanborn: Tájékozódás után
- Donald J. Sanborn: A vallások átalakítása
- Donald J. Sanborn: Ellenállás és fogyatkozhatatlanság – avagy Hol az Egyház?
- Alfredo Ottaviani bíboros · Antonio Bacci bíboros · Római teológusok egy csoportja: Az Ottaviani Intervenció
- Anthony Cekada: Hagyományhű katolikusok, tévedhetetlenség és a pápa
- Donald J. Sanborn: Miért nincs helye katolikusoknak a Novus Ordóban?

Előkészületben:

- Finn Ferenc SJ: Lightfoot Kolozs (1942)
- Finn Ferenc SJ: Fülöp (1932)
- Finn Ferenc SJ: Merton Ada (1899)
- Anthony Cekada: Mi a baj a modern mise imádságaival?

... és sok egyéb is.

<https://kapisztrankiado.hu>

